

وارلیق

آیلیق فرهنگی تورکجه - فارسجا نشریه
مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی آذری
شماره ۲ - خرداد ۱۳۵۸

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

- ۳ - دانشیق دیلی- یازی دیلی: م.ع. یاشار.
- ۲ - مسئله فرهنگی اقوام مختلف ایران و قانون اساسی جمهوری اسلامی: سخنرانی دکتر حمید نعلتی در سمینار خواست‌های ملت از قانون اساسی در دانشگاه تهران. ۷
- ۳ - آذربایجان ادبیات تاریخیینه بیر باخیش: دکتر جواد همیت. ۱۵
- ۴ - آذربایجان در دوره دیکتاتوری رضاشاه. (از کتاب گذشته چراغ راه آینده. از جامی) ۲۷
- ۵ - خائن: گ. صباحی. ۳۳
- ۶ - نامه و شعر از استاد شهریار درباره مجله وارلیق. ۴۰
- ۷ - استاد حبیب ساهرو خزان شعری. ۴۲
- ۸ - وارلیق نه دیر: علی تبریزی. ۴۴
- ۹ - جادی (جادو): دکتر حمید نعلتی. ۴۶
- ۱۰ - حاجی میرزا حسن رشیدی: حسن معجیدزاده (ساوالان). ۴۷
- ۱۱ - بیر مکتوب: سید عبد الحمید شرخانی. ۴۹
- ۱۲ - اونودولماز خلق شاعری سهندین خاطره سینه. ۵۲
- ۱۳ - آذربایجان رادیو تلویزیونوندا دکتر احمدعلیزاده نین دانهشماسی. ۵۵
- ۱۴ - نامه دکتر جاوید: قلم در کف دشمن است. ۵۶
- ۱۵ - صمد صباحی ده اولدی: ب.ق. سهند. ۵۸
- ۱۶ - آذربایجان انجمنی نماینده لری بین کرد خلقین روحانی رهبری حضرت آیت الله سید عزالدین حسینی ایله گؤروشی. ۶۰
- ۱۷ - گن مکتوبلار احواب: آقای ج.ص.ن. ۶۲
- ۱۸ - چال پاپاق انلیم: علی تبریزی. ۶۳
- ۱۹ - شانلی حقیقت: مغفر. ۶۵
- ۲۰ - کوچ پور کیلده دیر: وولقان. ۶۶
- ۲۱ - خبر لر. ۶۷

وارلیق

آیلیق فرهنگى تورکجه و فارسجا نشریه
مجله ماهانه فرهنگى فارسى و تورکى آذرى

ایکینجی صایی - خرداد ۱۳۵۸

دانشیق دیلی - یازی دیلی

صون آیلاردا آذربایجان دیلینده مطبوعات و کتابلار نشره باشلایاندان بری، یازی دیلی باره سینده بیر چوخ دفته لایق مسئله لر اور تایاچیخیمیشدر. بو مسئله لر دن بیرى، یازی دیلی یا ادبی دیلین هانکی بیجیم واسلویدا اولدیغی و نه کیمی ضابطه وقایدا لارا اساسلاندىغی و عمومى خلق دیلی ایله نه کیمی او بوشمالاردا و رابطه لرده اولدیغی مسئله سى در. بیر چوخ یازی و مطبوعات ایشلری ایله علاقه له نن دوستلار، یازی دیلی ایله دانشیق دیلی آراسیندا هئج بیر آیریلیغا قائل اولمادان، بونلارین هر ایکیسینی ده آشاغا-بوخاری بیر گؤزده گؤرور لر و بو باخیشلاردا یازی دیلینین 'سلوب وقایدا لارینی نظره آلمادان، سؤزلری دانشیقدا اولدوغی کیمی، بیرى بیرینین آردینجا قلمه آلیرلار. ادبی دیل ایچون بئله بیر ئولجی قائل اولانلار، ایستهر - ایستهمز ئوزباشا دیقلاری شهر، منطقه و ساحه نین دیلینی ادبی دیل حساب ائدیور و بودیلدن یازی دیلی کیمی استفاده ائتمکله اصرار گؤستریر لر. هله، بعضاً بیر بارایا یازیلار اراست کلمک اولور کی بیر خاص شهر یا ناحیه نین دیل اسلوبی اوسته یوخ، بلکه بیر قاتما - قاریشیق صورتده، سوزلرین دوز - دوغری و تلفظی و جمله عضولرینین جمله ده اولان یئرلری نظره آلمادان، کلیشی گؤزل صورتده یازیلیمیشدر.

البته، بو بونا اوخشا یان نقصانلار اونا گوره درکی، خلقمیز وائله جه ده یازی و مطبوعات ایشلریله اوغراشان دوستلار، اوزون ایللر بویى ئوز آنادیللرینده یازیب

ياراتماقدان محروم اولموشلار. شبهه يوخ كسى، استعدادلى يازىچى، شاعر و اديب لريمز مشترك و واحد بير عموم خلق ادبى و يازى ديلينين يارانماسيندا اشتراك ائده جكار ايندى بو تجربه سبب ليكلرى نظره آلماقلادانيشيق دىلى ايله يازى دىلى حقنده بير آزداها هر طرفلى بحثه قاتيلماغى فايدهالى كؤروروك:

هر ديلين، اوديلده دانیشانلار آراسيندا آنلاشماغى ساخلايان بير طبعى عامل كيمى ايكي جبهه سى واردر. آيرى سؤزله دئسهك، انسانلار ئوز احساس، دوشونجه و مراملاريني بير-بيرلرینه آنلاتماق ايچون ايكي يولدان فايده لالانيرلار. بونلاردان بيرى دانيشيق، ايکينجيسى يازى يولى در.

دانيشيق دىلى، ائوده، كوچه ده، ايش يئرلرينده، كندلرده و شهرلرده خلق آراسينده ايشله ديلن طبعى ديلدر. دانيشيق دىلى هر خلقين طبعى دىلى اولدوغى ايچون، اونى آنادىلى يادوغما ديلده آدلانديرماق اولور. دانيشيق دىلى، دانيشيلديغى منطقه لره كؤره بير - بيرلرندن آز - چوخ فرقله نير. بو فرقلمه اساسدا كلمه لرین سؤيله نيش طرزينده، بير باراسلرین دگيشمه سينده و بعضى سؤزلرين و افاده لرین آيرى آيرى معنادا ايشلنمه سينده آرايا كلير. بوجه تدن، دانيشيق دىلى بير خلقين آراسيندا دانيشيلديغى منطقه و ساحه لره كؤره لهجه و شيوه لره بؤلونور. هر منطقه و ساحه ده دانيشيلان لهجه و شيوه نين ئوزونه خاص سس و سؤز (فونم و مورفم) خصوصيتلارى اولور. مثال ايچون تبريز و قره داغ منطقه لرینده دانيشيق ديلينين ايكي لهجه سى ايشله - ديلير. صور اتبريزين حومه سينده كى اوسكى و هشتري كيمى محاللاردا و هابئله قره داغين آيرى - آيرى محاللاریندا بير - بيرلرلرندن آز - چوخ فرقله نين دانيشيق شيوه لرینه راست گلّمك اولور.

الته اوزاق باياخين بيردورده خلق كتله لرینين سوادلانماسى و خلق ايچر سينده فرهنگين عمومى لشمه سيله دانيشيق ديلينين لهجه و شيوه لرى آراسيندا اولان آيريليقلار گمّت - گمّده آرادان كئدير و بئله ليكله عمومى بير خلق دانيشيق دىلى آرايا

گلیر. بـو عـومـو مـی خـلق دانیـشـیق دیـلینـین یـسار انـما سـینـدا عـومـو مـی یـسازـی دیـلینـین مـعین تأثیر اولور.

یازی دیلی، یازیلاردا، کتابلاردا، مطبوعاتدا و هابثله رادیو و تلویزیون کیمی عموم رابطه دستگاها لاریندا ایشله دیلیر. بونا گۆرده اونا ادبی و مدنی دیل آدی داوئر مکـن اولور. انسانلار یـسازـی دیـلینـدن اسـتفـاده ائـتمـکـله ئوز دویغولارینی، فکرلرینی، دنیا گۆروشلرینی، صنفی باخیشلارینی چـسـوخ گنیش مقیاسدا، اوزاق زمانلارا و مکانلارا چاتدیرماق ایچون استفاده ائدیرلر. بونا گۆرده هر بیر واحد دیله قونوشان جمعیتده، یـسازـی دیـلی او جمعیتین فرهنگ و مدنیت دیلی ده آدلانیلا بیلیر. ادبی دیل مفهومی صنفلی (طبقاتی) جمعیتده هر صنفین ئوز دنیا گۆروشوندن آسیلی اولماقلا جور به جور آنلا ییشلار امالکدر. یازی و یا ادبی دیلین عمل دایره سی دانشیق دیلیندن داها گنیش اولوب، اودیلده دانیشان خلقین بوتون یاشادیغی و یاییلدیغی او - لکه نی ایچر سینه آلیر.

بئله لیکله واحد بیر خلقین، آیری آیری منطقه و دایره لرینده یاشایانلار، ئوز دانیشیق دیل لریندن علاوه، بیر مشترک یازی دیلینه ده مالک اولمالی دیلار. بومشترک یازی دیلی، بیر خلقین یاشادیغی ئولکه نین هئچ بیر منطقه سینده دانیشیلدیغی کیمی یازیلماز و یازیلدیغی کیمی ده دانیشیلماز. بوجهتدن بئله نظرده گله بیلر کی یازی دیلی بیر مصنوعی دیلدر. لکن اونون مصنوعی لیگی فقط اونون قونوشما دیل لریندن فرق لئمه سینددر. هر خلقین یازی دیلی، اساسدا او خلقیق دانیشیدیغی لهجه لر دن بیرینه اساسلانیر. هر بیر ئولکه نین آیری - آیری ناحیه لرینده دانیشیلان دیل لر دن بیر یی مختلف سیبلره گۆره یازی دیلی حالینا گلیر. یـسازـی دیـلی اساسلانیدیغی لهجه یسه دانیشیق دیلینین آیری لهجه لریندن داها یاخین اولور. البته بو یاخینلیق هئچده بوا یکیمینین عینی اولماغی دئمکد گلدر. یازی دیلینین ترکیبینه آیری - آیری قونوشما دیل لریندن چوخلی سؤزلرده داخل اولابیلیر و بئله لیکله ده یازی دیلی ئولکه ده دانیشیلان بوتون لهجه لرین حسابینا غنی ل شیر. یازی دیلی معین تاریخی شرایطده بعضاً ئوز گه دیل لرین استیلا سینا اوغراییب دانیشیق دیلیندن آرتیق دان آرتیغا اوزا قلا شیر و تمام یله قوندار ما بیر حال ادا و شر

يازى دىلى ايله دانىشىق دىلىنىن بىرداها فرقى وارد. بو آيىرلىق بونلارنى ايشلنمه طرزىندن آسلى در. دانىشىق دىلى گونده ليك حياتدا ايشلنيلن جانلى دىل در. اونوز ايشىنى اوزبە اوز حالدا گورور و طرفده تاثيرىنى آرتىرماق اىچون چوخلى سس حاللارنى، ال، باش و وجود حر كتلارنى، استفاده ائدير. بوردا، دانىشيلان مطلبين آيدىن اولمادىغى صورتده باشدان اوناقا يىدىب توضيح و ئىرمك امكانى وارد. بو خصوصيتلر ايله برابر، دانىشىق دىلىنده درىندن و هر طرفلى فكرلشمه امكانى آذر. دانىشىق دىلىنده دىل قايدالارنى و سؤز سىرالارنى چوخ دقت و ئىرمك امكانى دا ضعيفدر.

يازى دىلىنده، دىلىن افاده و سىلهسى يازىدر. يازى دىلىنده ائشيدىن «مخاطب» بوخ بلكه «غايب» در. بوردا سس حاللارنى و وجود حر كتلارنى، استفاده اولونمادىغى حالدا فكرلرى داها دولغون و داها يارارلى سؤزلرله آلتاتماق و هابىله دىل قايدا و قانونلارنى اساسلانماق امكانلارى كئيش صورتده وارد. يازى دىلىنده دىلىن تارىخى كئيشمه سىندن، اونون لغت خزىنه سىندن، سؤز تر كىيلر يىندن تعبىرلر يىندن و اينجه - ايكلىرىندن آرتىقدان آرتىغا فايدالانماق امكانى وار.

آذربايجان دىلىنىن چوخ قديم تارىخى ايله بىرلىكده هر دورده ئوزونسه مخصوص ادبى دىلى اولموشدر. اونون بوگونكى يازى دىلى ده گونون اجتماعى سىاسى شرايطينه گؤره عموم خلق يازى دىلى اولمايدىر. بو يازى دىلىنى ياراتماق اوغروندا بوتون خلق جبهه سىنده دوران، خلقمىزىن مىلى وارلىغىنا، آنادىلىنه، تارىخى اجتماعى و سىاسى - صنفى مبارزەلرینه اعتقاد بىلهين و اوركلرى خلقين ايستهك و آرزولاريله چىرىپان شاعر، يازپچى و مطبوعاتچىلار يىمىزىن بويىوك و شرفلى وظيفهسى وار. بو وظيفه دىلىمىزىن بوتون قايناقلار يىندان، اونون لغت خزىنه سىندن، آيرى - آيرى دانىشىق دىللر يىندى اولان دوغما - اينجه سؤزلر و تعبىرلر يىندن و بىر سؤزله اونون بوتون امكانلار يىندان دوغرو - دوزگون و باجاريقلى صورتده استفاده ائتمكدر.

م.ع. ياشار

مسئله فرهنگی اقوام مختلف ایران و قانون اساسی جمهوری اسلامی

در سمینار خواست‌های ملت ایران از قانون اساسی کسه بدعوت جمعیت حقوقدانان ایران و شرکت نمایندگان گروه‌های مختلف سیاسی کشور در دانشگاه تهران تشکیل شد آقایان دکتر کاتبی و دکتر نطقی و دکتر هیئت و فرزانه از طرف انجمن آذربایجان شرکت کردند و آقای دکتر نطقی سخنرانی زیر را ایراد نمود.

متن سخنرانی آقای دکتر حمید نطقی استاد دانشگاه و عضو کمیته اجرایی انجمن آذربایجان و هیئت تحریریه، جله «وارلیق» در سمینار خواست‌های ملت ایران از قانون اساسی در دانشگاه تهران

آنچه که امروز موضوع بحث ماست مربوط به لااقل دو ثلث مردم این کشور یعنی اکثریت عظیمی است که سالیان دراز بر طبق برنامه‌ای اهریمنی در زیر یوغ مضاعف استعمار و استثمار بودند. در جمله‌ای که گذشت صیغه ماضی به کز رقت و خواسته شده که سخن بادل امیدوار آغاز شود و انقلاب بزرگ مردم ایران نقطه پایان کابوسی سهمگین تلقی گردد. این امیدواریها هنگامی به تحقق خواهد پیوست که حقوق و آزادیهای اقوام مختلف سرزمین ما با اصول صریح و متقن قانون اساسی جمهوری اسلامی تایید و تضمین گردد.

جای بحث در مورد کلمات نیست. از دیرباز به عللی قبول برخی کلمات موضوع شک و تردید قرار گرفته است. کسانی از به کار بردن آنها احتراز می‌کنند و تعابیر دور و غریب را به آنها ترجیح می‌دهند. چنانکه درباره مسئله مورد بحث امروز ما عده‌ای به شدت نسبت به کلماتی از قبیل «فدرالیسم» «خودمختاری» حساس‌اند و نیز کسانی کلمه «قوم» و «اقوام» را به اصطلاحاتی چون «ملت» و «ملیته‌ها» ترجیح می‌دهند. بحث درباره الفاظ از حوصله این مقال بیرون است آنچه که بیشتر اهمیت دارد مفاهیم و محتوای کلمات و اصطلاحات است. چنانکه درباره زبان ترکی هم با چنین «اختلاف سلیقه» روبرو هستیم. البته علت ترجیح کلمه‌ای به کلمه دیگر گاهی مولود سوءنیت است (مانند کاربرد لغت «لهجه محلی» برای زبان ما در رژیم مطرود که خواسته می‌شد وجود زبانی جدا از فارسی به کلی انکار شود و با حرکت قلمی ترکی که حتی خویشاوندی دوری هم با فارسی ندارد، یکی از لهجه‌های آن به شمار آید.

البته «لهجه محلی» با تأکید روی «لهجه» و «محلی» از بار احساس منفی نیز خالی نیست و گاهی نیز معلول ملاحظات زبان‌شناسی و البته مقداری هم سیاسی. در هر صورت نام این زبان را (که آذربایجانی نیز خوانده می‌شود) در اینجا به علت شمول آن بر فراسوی آذربایجان (چنانکه خواهد آمد) همانند آنچه که مردم کشور ما آن را می‌نامند «ترکی» خواهیم خواند و لکن برای تشخیص و تمیز آن از ترکی ترکیه در مواقعی که اشتباهی متصور باشد ترکی آذری نیز می‌توان خواند.

در هر صورت این زبان، زبان ادبی گذشته‌ای دراز و شعرائی چون نسیمی، شاه اسمعیل خطائی، فضولی بزرگ و دیگران است. زبان فولکورما از دده قورقود تا قاجاق‌بی و کور اوغلی و صدها عاشق‌ساز خوش‌سخن است. زبانی که میلیون‌ها مردم زحمت‌کش و مسلمان این سرزمین علی‌رغم فشار و منع و داستانهای سراپا دروغ و تبلیغات ممتد، آن را دوست دارند و چون وسیله غنی و ظریف ارتباط خویش روز و شب، در چهارسوی این کشور، به کار می‌برند. در کنار این زبان، فرهنگ غنی و گسترده‌ای نیز وجود دارد که آن‌هم به دست سلطه‌جویان آریا پرست به بند کشیده شد. برای محو هویت ما زبانها را تامی توانستند بستانند قلمها را شکستند نهال تئاتر ما را از پیخ و بن کنند موسیقی ما را بدون ذکر اسم و با گذاشتن الفاظی بی‌ربط به جای کلمات اصلی و اصیل آن به امضای عمرو و زید و به نام آهنگهای تازه روز مسخ کردند. چاپ شعر و نثر به زبان ترکی حتی کتاب نوحه ممنوع بود. کار به جایی رسید که حتی در کتابهای فارسی اگر محض نمونه سخنی مصرعی به زبان ما بود کتاب چه بسا که در لابیرنت اداره نگارش کذائی از میان می‌رفت و اجازه انتشار نمی‌یافت.

رژیم بادست خویش در سرزمینهای ما ریشه یا در حقیقت گور خود را کند. وسایل ارتباط جمعی‌اش از ایجاد رابطه با میلیون‌ها به علت نبودن زبان مشترک و اماند. اصلاً آن رژیم نه‌پیمای درخور مردم داشت و نه وسیله ارسال پیام به انبوه اقوام مختلف ایران یعنی اکثریت ایرانیان.

حقیقتی چون آفتاب در میان است: ایران کشوری است که مردم آن از ابتدای تاریخ از اقوام مختلف تشکیل یافته‌اند و در بهترین احوال ملیتها کمابیش از برابری بهره‌مند بودند و پاس حقوق همدیگر را می‌داشتند.

لکن رژیم سلطنت موجودیت و هویت این اقوام را انکار کرد و فورمول «کشور واحد ملت واحد - و زبان واحد» را پیاده کرد. به زعم این تئوریسینها: در این پهنه تنها يك قوم برتر بود و يك زبان - لا غیر. تجربه تلخ سالیان دراز نشان داد که تا آن رژیم برپای بود شفاي این کوردلی که از درك واقعيتها عاجز بود امکان نداشت.

انتظار اقوام مختلف ایران از روشنفکران و ترقی‌خواهان و پیشروان این بود که مسئله مهم واحد اقوام و ملیتها را در کشور ما به دیده تحقیق بنگرند و با ظهور اولین فرصت

دست به اجرای این عدالت نخستین بزنند. جای تأسف است که این انتظار جواب قانع کننده نیافت عده‌ای از روشنفکران در زیر تأثیر تبلیغات شوونیستی آریائی اصلاً به چنین مسئله‌ای توجه نکردند. عده‌ای نیز در زیر تأثیر همان تبلیغات در هیچ وقت وزمانی چه در صلح و چه در جنگ چه در بحران و چه در دوران آسایش - گرچه مجرمانه به وجود و حقانیت آن تصدیق کرده‌اند - لکن طرح جدی آن را همواره برخلاف مصلحت تشخیص داده‌اند، از توهم پراکندگی و جدائی ترسیدند همسایگان را نشان دادند و از امیال و طمعهای آنان سخن گفتند و تصدیق واقعیتها را نوعی صحنه گذاشتن به امیال حقیقی یا فرض دشمنان دانستند. خلاصه چنان شد که به جای جستن درمان دردها در تشخیص و معالجه صحیح آن چاره را در پنهان کاری و انکار یافتند. به جای آنکه اقوام مختلف را با ساز و وسیمان محبت دوستی ساز و برادری و برابری برای همیشه به هم پیوندند و یا به عبارت صحیحتر پیوندهای موجود را محکم تر سازند به قهر و غضب و زور و انکار حقوق و استعمار و ستم دست زدند. غافل بودند که اگر علی‌رغم طوفانها ایران تا به امروز وجود و بقائی دارد به علت پیوند برادرانه اقوام مختلف آن است نه به سبب سیاستهای غلط ستم و جبر ملی که بر میلیونها مردم این کشور روا داشتند.

گروههای مترقی نیز با آنکه به حقوق اقوام مختلف واقف بودند و در برنامه‌های مبارزات خود سطوری چند در این زمینه می‌نوشتند لکن در عمل توجه به مسئله ملیتهای مختلف و ستمهای ملی در درجه دوم و سوم اهمیت قرار می‌گرفت. بدانگونه که اگر کسی از دور نظری به گزارشهای ایران می‌انداخت می‌پنداشت که مسئله قومیت‌های مختلف در ایران اگر از هیچگونه جدیت و اهمیتی بهره‌مند نیست. ظلمهای گران و بی‌کران که بر اقوام رفته تقریباً با سکوت بر گذار می‌شود و با جدیت و پیگیری که درخور است این مسئله مورد بحث و دقت قرار نمی‌گیرد. حتی درباره ترکیب اقوام و ملیتهای مختلف ایران اطلاعات لازم نیز در دسترس قرار ندارد. آزاد اندیشان در این راه کوشش زیادی به کار نبرده‌اند.

مسئله غفلت از حقوق میلیونها اقوام مختلف و انکار هویت آنان و تحمیل زبان و سنتها و خصوصیات قومی از اقوام کشور به دیگران به عقیده ما یکی از دردهای بزرگ جامعه ماست. به عقیده ما یکی از علل عدم استقرار آزادی در ایران عدم توجه به این بیماری و درد عظیم بوده است. یکی از شرایط مهم اجرای عدالت اهمیت دادن به این مسئله است - روشن ساختن شکافتن و نشر حقایق و واقعیتها در این باب نخستین قدم در راه درمان است.

اطلاعاتی که در اینجا به عرض می‌رسد مقدمه‌ای بر این چاره‌جویی است. در کشور ما اقوامی که در راه تکامل و شکل گرفتن به مرحله مشخصی رسیده‌اند و سزااست که از آنها چون اقوامی دارای شخصیت و خصوصیت و هویت ملی سخن بگوئیم شش قوم است -

به ترتیب الفبا: بلوچ ترك تركمن عرب فارس و كرد. این اقوام دارای زبان سرزمین و سنتهای خاص اند. از اقوام و اقلیتهای پراکنده دیگر باید در جای دیگر بحث شود. همچنین به علت نداشتن وقت و احتراز از تکرار آنها به عرض اطلاعاتی بسیار مختصر درباره ترکهای ایران می پردازم.

آمارهای رسمی رژیم سلطنتی نشان می داد که از جهت کمیت پس از قوم فارس قوم ترك قرار دارد. ترکهای ایران نظریه محل سکونت جغرافیائی خود به سه بخش تقسیم می شود: ترکهای شمال یا شمالغرب ترکهای جنوب و ترکهای مشرق.

ترکهای شمال شامل مردم آذربایجان شرقی و غربی، میاندواب، همدان، ساوه، ترکهای ساکن در زنجان، ابهر، سلطانیه، طارم، قزوین، صابین قلعه است. این بخش از جنوب به حوالی بیجار، تویسرکان، ملایر، دورود، محلات، آشتیان - از مشرق به کوهپایه های البرز، جنوب کرج، تانزدیکیهای خط قزوین - تهران و جنوب تهران، ساوه و قم. مقدار عظیمی از ساکنین تهران نیز ترك اند. (بر حسب آمار رسمی رژیم سابق هنگامی که تهران دومیون جمعیت داشت هشتصد هزار ترك در آن می زیست - یعنی صدی چهل). اکثریت ترکهای شمال در سرزمینهای متصل و بسیار انبوه زندگی می کنند. این اراضی از غرب بانواحی کردنشین و از شمال باشوروی و از جنوب و شرق به نواحی فارس نشین محدود است.

تاریخ این توده عظیم تاریخ جنبشهای آزادیخواهانه است. اینان در اوایل قرن ۱۶ در زیر رهبری شاه اسمعیل خطائی دولت صفویه را برپا داشتند. شاه اسمعیل خطائی همه ترکان شمالی را گرد هم آورد - مرکز حکومت او تبریز بود. شصت و چند سال پیش پاسداری مشروطه، باز گرداندن آزادی به ایران خلع و طرد محمد علی شاه بیش از همه موهون جانقشانیهای این قوم بود. مردم آذربایجان از ترکهای شمال در سال ۱۲۹۸ به رهبری شیخ محمد خیابانی حکومت ملی تشکیل دادند در ۱۳۲۴ نیز به تجربه نوینی دست زده شد. باید دانست که دنبال این مبارزات هرگز قطع نشده است. از میان شهیدان بزرگ آزادی و انقلاب ایران نامهای زیادی از ترکان شمالی می توان یاد کرد. و نزدیکترین موج این دریای خروشان قیام بهمن بود.

زبان این مردم از زبانهای غنی و قدیمی ترکی است. این زبان که مراحل مختلف تکامل را پیموده به زیباترین وجهی قادر به بیان کامل باریک اندیشیها در زمینه های سیاسی علمی اقتصادی اجتماعی و فلسفی است. ادبیات مکتوب و فولکلوریک آن بسیار غنی است. از آثار تاریخی این قوم در مراکز تمدن آن آنچه را که رژیم ستم پیشه به تیشه پیدادمستقیماً از میان نبرده باغفلت عمدی به دست زمان و حوادث ویرانگر سپرده بود. از مراکز مهم این بخش تبریز قرنهای کانون مهم دادوستد جهانی بود پلی بود میان خاور و باختر. حتی در

اوایل قرن بیستم اولین کارخانه‌ها در آنجا پدید آمد. تبریز در نوآوری‌ها پیشگام بود. لکن با آغاز دوران سیاه رضاخان ستاره بخت آذربایجان و سایر مناطق ترک‌نشین افول کرد. رژیم سلطه‌گر را چشم دیدن پیشرفت و سرسبزی این دیار نبود. با همه دستکاری‌ها که احتمالاً در ارقام و آمار به عمل می‌آمد **فرهنگ جغرافیائی ایران** از نشریات ستاد ارتش ایران که در ۳۱-۱۳۲۹ تهیه شده بدون محاسبه ترک‌های مقیم تهران جمعیت این بخش را ۲۳/۲٪ کل نفوس ایران ثبت کرده است.

ترک‌های جنوب ایران برد و بخش تقسیم می‌شود: **اولا** - آنهایی که در سرزمین ثابتی سکنی دارند. عده‌ای از آنان در غرب اصفهان عده‌ای در شمال شیرازند و نیز عده‌ای در جنوب و جنوب غرب شیراز زندگی می‌کنند. **ثانیا** - ترک‌های جنوب کوچ‌نشین. مهمترین آنان قشقایی‌ها هستند که از پنج طایفه‌اند. جز قشقایی‌ها سه شعبه از ایل خمسه نیز ترک‌اند. شاهسون‌هایی هم که در دوره رضاخان در پیرامن داراب و نیریز تخته‌قاپو شده‌اند باید ذکر شود. برخی منابع از ایل اشکانی (در شمال خوزستان) و بقایای ایل افشار در خوزستان یاد می‌کنند. زبان ترکان جنوب و شمال یکی است فرق جزئی در لهجه مشهود است. ترک‌های جنوب خود ادبیات جوان و جالبی دارند. موسیقی و شعر و فولکلور آنها غنی است. در جنگ اول جهانی ترک‌های جنوب به همراهی دیگر اقوام در مقابل دخالت انگلیس مردانه جنگیدند. قشقایی‌ها در رأس این مقاومت‌ها بودند و شاید به تلافی این پایمردی بود که رضاخان پس از استقرار بداندیشان کمر به دشمنی صولت‌الدوله بست. حادثه سمیرم صفحه خونینی دیگر از این داستان دراز است. در سال ۱۳۴۲ با زاین مردم رشید را در مقابل رژیم می‌بینیم. بر طبق اطلاعات منبع یادشده شماره ترک‌های جنوب ایران بیش از ۵٪ کل نفوس ایران بوده است.

ترک‌های مشرق ایران نیز از ترکان شمال و جنوب جدا و در خراسان زندگی می‌کنند. اراضی اینان میان قوس خط‌آهن تهران - مشهد و مرزهای شوروی است. عده‌ای از ترکان شرق در مشهد ساکن‌اند. این گروه از نظر اراضی با فارس‌ها و کردها مجاورند. در میان سرزمین‌های ترکان شرق و ترکمن‌ها فارس‌ها قرار دارند. فرهنگ جغرافیائی سابق الذکر شماره اینان را ۳۰٪ کل نفوس ایران ثبت کرده بود. لهجه ترکان مشهد شباهت بسیاری به لهجه تبریز دارد لهجه دیگر گروه‌های این شعبه اندکی دیگر گونه است.

امیدوارم با عطف توجه به نکاتی که ذکر شد گسترش و عظمت مسئله ملیت‌ها در کشور ما و ازسوی دیگر عمق ستمی که بر ماها رفته است تاحدی روشن شده باشد. اما امروز جای خوشوقتی است که در پیش‌نویس حاضر قانون اساسی جمهوری اسلامی نکات مهمی صریحاً یا ضمنی در این خصوص مطرح گردیده است از این میان اصل «نفی برتری طلبی و سلطه‌جویی و تبعیض فرهنگی سیاسی و اقتصادی» است که در اصل دوم ذکر شده است. در اصل پنجم نیز

برطبق مدلول آیه سیزدهم سورة الحجرات به صراحت چنین آمده است. «در جمهوری اسلامی ایران همه اقوام از قبیل فارس ترك كرد عرب بلوچ تركمن و نظایر اینها از حقوق كاملاً مساوی برخوردارند و هیچ كس را بر دیگری امتیازی نیست مگر بر اساس تقوی» این دواصل که در زیر عنوان «اصول کلی» مندرج است طبعاً باید اساس بررسی این قانون قرار گیرد. بنابراین ما دواصل دوم و پنجم را نقطه آغاز و تکیه گاه خود می شماریم و به اعتبار آنها در مورد مواد دیگر نظرات اصلاحی را برای رفع نواقص و تضادها پیشنهاد می کنیم. با توجه به این اصول چنین مستفاد می گردد که خوشبختانه خواسته های اقوام ستم دیده کلا مطابق روح و نفی برتری طلبی و تبعیضات قومی و اندیشه برابری حقوق فارس و ترك و كرد و عرب و بلوچ و تركمن و دیگران. آنچه پیشنهاد می شود نماینده كوششی است در راه تکمیل و رفع ابهام و ایجاد هم آهنگی و بخصوص از میان بردن تضادها.

در اسلام، اصولا برتری دادن به زبانی و لوعربی بر زبانهای دیگر در شصت و پنج سال نخستین دولت اسلامی و زمان خلفای راشدین مطرح نبود نخستین کسی که سلطه جوئی زبان را در اسلام بدعت گذاشت عبدالملك بن مروان و پس از وی پسرش ولید از بنی امیه بود که دفاتر رسمی را در تمام مناطق به عربی نویساند. و از همین جا بود که عکس العمل اقوام مختلف به قیامها و نهضت، از جمله نهضت شعوبیه انجامید. این سلطه طلبی سنگ تفرقه ای بود در جامعه اسلام. بدیهی است تکرار بدعت بنی امیه در خور و سزاوار نویسنده گان پیش نویس قانون اساسی جمهوری اسلامی نیست.

از اصول دیگری که در این بررسی مورد استناد است یکی اصل دهم است که امر است بر «فراهم ساختن امکانات آموزش و پرورش برای همه مردم کشور و بطور یکسان تا هر کسی بتواند فراخور استعدادش از آموزش و پرورش و رشد و شکوفائی برخوردار گردد و محدودیت امکانات سدره پیشرفت او نشود». در اینجا اضافه می کنیم که در کنار محدودیتهای مادی محدودیت دیگری هم مانع راه پیشرفت و شکوفائی و رشد می گردد و آن مانع یا سد زبان است. اجرای صحیح این اصل بدون افزودن این نکته بدان که «تدریس در مدارس تا سال چهارم ابتدائی به زبان مادری و پس از آن به هر دو زبان مادری و فارسی خواهد بود» عملاً غیر ممکن و منتفی می گردد.

در مورد اصل ۲۱ سه نکته و پیشنهاد مطرح است:

۱- با وجود اینکه در متن اصل صحیحاً «دقیقاً از فارسی به عنوان زبان مشترک مردم ایران سخن می رود متأسفانه در عنوان فصل شاید به صورت قبلی پیش نویسی دیگر اصلاح نشده و اشتباهاً باقی مانده که می گوید «فصل چهار - پرچم و زبان و خط رسمی» پیشنهاد می شود که برای اجتناب از هرسوء تعبیری در آینده عنوان فصل بدینگونه اصلاح شود: «فصل چهارم - پرچم رسمی، زبان و خط». مضافاً باید گفت که حتی در قانون اساسی

دوران مشروطیت نیز مسئله زبان مسکوت گذاشته شده بود. در هر صورت تصور اطلاق صفت «رسمی» به زبان فارسی مباین با روح اصول دوم و پنجم همین قانون و ناقض غرض است.

۲- در همین اصل چنین گفته می‌شود: «متون و مکاتبات رسمی باید باین زبان و خط باشد» که باز ناقض اصل برابری حقوق اقوام مختلف است. **پیشنهاد این است که این جمله بکلی حذف شود.** چرا متون رسمی برای درک و فهم عمیق مردم نباید به زبان خود مردم نیز نوشته شود؟ چرا سندی که به زبان مادری و با فهم کامل قصد تنظیم کنندگان آن تهیه و امضاء می‌شود معتبر و قابل ارائه نباشد؟ چرا حتماً به سندی که به احتمال قوی مفهوم آن به علت اختلاف زبان برای هیچ کدام از طرفین بدرستی روشن نیست بخواهیم که مردم امضاء بگذارند؟ راه درست آزاد گذاشتن مردم در استعمال زبانشان در امور خویش است. راه درست آنست که زبان مرا چون جزئی جدائی ناپذیر از شخصیت من بپذیرید. مراد از زبانم تحقیر نکنید. از من نخواهید که اکنون نیز وقتی که وارد محفلی رسمی می‌گردم زبانم را چون چتر و پالتوی مزاحم در دم در به در بیاورم.

۳- در بخش آخر همین فصل چنین گفته شده است: «ولی استفاده از زبانهای محلی در مدارس و مطبوعات محلی آزاد است». کلمه «محلی» حتماً باید از انتهای ترکیب «مدارس و مطبوعات محلی» حذف شود. با فرض نسبت ترکیب نفوس در تهران به صورت ثابت یعنی همان ۴۰٪ یکی از مصادیق این ماده اینست که در شهر ۵ میلیونی تهران ۲ میلیون آذربایجانی یا ترک از داشتن نشریه و مدرسه به زبان خود باید محروم بمانند. **قید «محلی» در آخر جمله فوق الذکر پیش نویس قانون کاملاً غیر ضروری و زاید است.**

اما اصل ۷۴ مبهم است و معلوم نیست مردم را تا چه حد در اداره اموبهداشتی، آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و باچه شرايطی شرکت می‌دهند. در اینجا نیاز به صراحت موجود است. باید حدود و کیفیت عدم تمرکز و حقوق و وظایف مردم شهرها و مناطق تعیین گردد و تنها ترتیب پیاده کردن و جزئیات آن به عهده قانون خاص در چارچوب این اصل گذاشته شود.

پیشنهاد می‌شود که بر اصل ۱۵۱ نیز این حکم اضافه شود: «وسایل ارتباط جمعی و از آن جمله رادیو و تلویزیون باید در خدمت گسترش فرهنگ قومی محلی و ملی قرار گیرد».

آخرین نکته نقص عمده‌ای است که از نظر تنظیم روابط ملیتها و اقوام در این پیش نویس موجود است و شایسته است که رفع شود. مقصود لزوم تغییر تقسیمات کشوری است. بدانگونه که برخلاف سابق اصل «حکومت از طریق تفرقه اندازی» حاکم بود در تعیین حدود استانها و مناطق مسکونی ملیتهاى مختلف جانب منطق و عدالت مراعات گردد تا هر بخشی یا منطقه‌ای هر چه بیشتر همگن و هم آهنگ را در بر گیرد. درباره نقاط و آبادیهای مجاور این مناطق که در

آن اقوام مختلف با هم زندگی می کنند الحاق آنها به یکی از مناطق باید بارأی اکثریت خود اهالی انجام یابد.

اینهاست نکات مهمی که انتظار می رود در قانون اساسی جمهوری اسلامی به عنوان تضمین و حمایت از حداقل حقوق اولیه و تحقق برابری حقیقی اقوام و ملیتها گنجانیده شود.

تهران - یکشنبه ۳ تیر ۱۳۵۸ دکتر حمید نطقی

آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش

یازان: دکتر جواد هیئت

آذربایجان ادبیاتی دئیلدیکده بواولکده عصرلردن بری یاشان خلقین آنادیلی اولان آذری تورکجهسی نین ادبیاتی و اونون تاریخی تکملی اثناسیندا ویردیگی اثرلری قصد اندیروخ. بودیلین آذربایجان دان باشقا ایرانین دیگریرلرینده کوتله و داغینیق حالده یاشان خلقلرینده دیلی اولدوغونو بیلیریک. ایراندان باشقا ترکیه نین شرق ولایتلرینده و عراق ده یاشایان تورکلرینده بولجه ایله دانیشدیقلاری معلوم دور. بومایدیغیمیز سببلردن او تورو آذربایجان ادبیات تاریخینده بوتون بواولکده لرده یاشامیش و اثرلرینی آذری تورکجه سیله یازمیش شاعر و یازیچی لاردان بحث ائده جاغوخ.

مثلا فضولی کیمی عراق تورکلرینه منسوب آذری شاعرلریندن و یاسیواسلی قاضی برهان الدین دن آذربایجان شاعرلری آراسیندا بحث و تدقیق ائده جاغوخ. ده مک اولکده دن چوخ دیل مسئله سی موضوع بحث دیر. نجه کی آذربایجانین نظامی و خاقانی کیمی بویوک شاعرلری اثرلرینی فارسجا یازدیقلاری ایچون فارسی ادبیاتی تاریخینده مطالعه ائدیلیلر. آذری تورکجه سینین ادبیات تاریخینی ایکی دوره به آیرماق لازم: بیرینجی دوره بولجه نین ظهوروندن قاباخکی دوره یعنی اسکسی تورکجه و یا ترکی قديم دوره دیر. ایکینجی سی ده آذری تورکجه سی ظهور و آذربایجاندا خلق دیلی اولدوقدان صوراکی دوره.

اسکی تورکجه دورنده یازیلان اثرلردن نشریه میزین بیرینجی صایی سیندا «آذری تورکجه سی نین تاریخینه قیصا بیر باخیش» آدلی مقاله میزده قیصا جا بحث اتمیشدیک. بوموضوعدا داهای منصل بحثی باشقا بیروقتنه بیراخا جاغوخ.

بوگون آذری تورکجه سیله یازیلیمیش اثرلرو یازیجیلاریمیزدان بحث ائده جاغوخ.

ایندیه جن آذربایجان ادبیات تاریخی حقیقده کامل بیر کتاب یازیلما ماسی شایان تأسف دیر. یوخاری آذربایجاندا بوبارده بیرنجه اثر یازیلماشادا هیچ بیرری کامل دگیل دیر. بوشلوغو دولدورماق ایچون آذربایجان فرهنگینی بیلن یازیچی لاریمزدان برهیئتین بو ایشه عزم اتمه سی و بیر آن اول ایشه باشلاماسی لازیم دیر.

حسن اوغلو: آذری تور کجه سیله ایلک دفعه شعر یازان حسن اوغلو دیر. شیخ عزالدین اسفراینی خراسان تور کلریندن دیر و تور کجه و فارسجا شعر یازمیش دیر. فارسجا آدی پور حسن دیر. بوشاعر ۱۳ اونجی عصرین صونلاریندا و ۱۴ اونجی عصرین باشلاریندا یاشامیش و شعر لری خوارزم دن آناطولیا قدر یاییلمیش دیر. بوگون اوندان بیر تور کجه و بیرده فارسجا غزل قاله میشدیر. دولتشاه سمرقندی نین تذکرة الشعرا سینده عارف و موحد بیر شاعر کیمی توصیف ائدیلمیش دیر. آشاغیدا حسن اوغلونون تور کجه غزلینی نقل ادیریک:

آپاردی گونلومی بیر خوش قمر یوز جان فزا دلبر

نه دلبر دلبر شاهد، نه شاهد شاهد سرور

من اولسم سن بت شنگول صراحی ایلمه قل قل

نه قل قل، قلقل باده نه باده بادهی احمر

باشیمدان گتمه دی هرگز سنینله ایچدیگیم باده

نه باده بادهی مستی نه مستی، مستی ساغر

شها شیرین سوزون ایلر مصرده بیر زمان کاسد

نه کاسد کاسد قیمت نه قیمت قیمت شکر

توتوشمایینجا در آتش بلیرمز خصمت عنبر

نه عنبر عنبر سوزش نه سوزش سوزش مجمر

ازده جانیم ایچینده یازیلدی صورت معنی

نه معنی معنی صورت نه صورت صورت دفتر

حسن اوغلو سنه گرچه دعاچی دیرولی صادق

نه صادق صادق بنده نه بنده بندهی چاکر

بو غزلده چوخلی ظرافت و صنعت ایشلنمیش دیر مثلاً ایکینجی مصرع لرده کی نه بیرنه چه قویار ساق غزل تور کجه فارسجا بیر ملمع اولور.

شاعر علی نین قصه یوسف اثرینی (۱۲۳۳) آذربایجان دیلچی و تاریخیچیلری آذری تور کجه سینده منسوب بیلیر لر. تاتار شناسلاردا همین اثری بلغار - تاتار دیلیته عائد اولدوغونو قبول ائدیر لر. ترکمن دیلچیلری ده بوشعر اثرینی اؤزلرینینکی بیلیر لر.

قاضى برهان الدين: آذرى تور كچه سينين ايگىنجى ويا اوچونجى بۇيوك شاعرى قاضى برهان الدين دىر. (۱۳۹۸ - ۱۳۴۴) اوسالور بويونامىنسوب اولوب سيواس شەھرىندە باباسىنىڭ ياتىدا تەھسىل گۇرموش وايگىرمى ياشىنىدايكن باباسى اۇلۇنچە اونون يىرنە شەھرىن قاضى سى سىچىلدى. تور كچه، فارسجا و عربچە شعر يازمىش. تور كچە دبوانى غزليات و رباعى و تويوتلاردان تشكىل اولموشدور. بوشاعرىن سياسى و علمى شەھرى شاعرىگىنى كواگەدە بىراخمىشدور. سيواس قاضى سى اولاندان صوردا امىر غياث الدىن قىزىلە اولمىش و اۇز آدىنا بىر دولت قورموش و ۱۳۹۷ دە آق قويونلو دولتى نىن باشچى سى طرفىدىن اۇلدورولموشدور. قاضى برهان الدين ديوانى نىن تەكجە ال يازما نىسخەسى لىدىن دە بىرىتىش موزنوم دەدىر. بويواندا ۱۵۰ غزل ۲۰ رباعى و ۱۱۹ طويوق واردىر.

قاضى برهان الدين ديوانى T.D.K (تورلۇدېل كورومو) طرفىدىن ۱۹۴۳ دە استابولدا چاپ اولموش. اشاغىدا بىر غزلىنى ئىل ئىدىرىك:

اولموش تىمە عشقى اونون روح دگولمى

غمزەسى ايله دل داحى مجروح دگولمى

عشق ايله قاووشدى كونولوم يولونا اونون

عشق ايله تاخىلان قاپو مفتوح دگولمى

كىرپىگى نە قىلدوغونى سن صانما معما

كونولدى اونون يارەسى مشروح دگولمى

مىن ايلده اكر نوح ياشادى سە مىن ياش

اول ياش منە بىر لحظه ممنوح^۱ دگولمى

مىشوق ايله عاشق بىر اولور عشق اوديله

مادح داحى پىرەم گىنە ممدوح دگولمى

تويوق ادبى نوعىنى ايلك دفعە او بىرە تانىتمىشدور. قاضى برهان الدين حقيقى بىر

مجاهد اولدوغو حالده عاشقانه شعرلارده قوشموشدور. آشاغىدا قاضى برهان الدين دن

بىر تويوق نمونەسى ئىل ئىدىروخ:

حقە شوکور (شكر) قوچلارین دورانىدىر. جملة عالم بودمىن حيرانىدىر.

گون باتاردان گون دوغان يره ده کين عشق اريمن بىر نفس سيرانىدىر.

نسىمى: اون دورونجى عصرىن ان ممتاز آذرى شاعرى عماد الدين نىمى دىر. او ايلك

دفعە آذرى تور كچه سىندە شعر ديوانى ياراتمىش، فارسجا و حتى عربچە دە ديوان ياز -

۱- تويوق بىر غزلىن ايكسى بيتى كىمى قافىەلەنن رباعىە بنزر وداها جوخ فاعلاتون

فاعلاتون فاعلون وزىلە يازىلىر. رباعى كىمى حكمتى و تصوفى و فلسفى احساسلارى آنالايىر.

۲- احسان ئىدىلمىش.

میشدیر. فقط عربجه دیوانی مفقود اولموش والیمیزه چاتما میشدیر. یازدینگی مالمعاتدان عربجهده ده استاد اولدوغوبلی دیر. نسیمی نین شعرلری غنائی شعرین ان گوزل نمونه. لریدیر و آذری شعرینه ادبی شکل وره اودور.

نسیمی نین دوغولدوغو پروایل بلی دگیل. بؤیوک بیر احتمالاً گوره ۱۳۶۹ میلادیده شیروان اطرافیندا شماخی ده دوغولموشدور. عراق تورکاری نسیمی نین بغداد حوالی سینده دنیا یا گلدیگی نی یازیرلار و اونوعراق ترکمنلری نین ایلک شاعری صایرلار. نسیمی عمرونون بیر قسمتی نی باکودا کچیرمیش دیر. نسیمی حروفیه فرقه سینین قوروجو سواولان تبریزی فضل الله نعیمی ایله شیرواندا تانیش اولموش و اونون شاگردلیگی قبول اتمیشدیر و صونرادا نسیمی نین خلیفه سی وان قوتلی مبلغی اولموشدور. نسیمی استادی فضل اله حقینده بئله سویله میش:

فاوضاد ولاما دوشدی کونلوموز کعبه و احرام اودوشدی کونلوموز
عشق بی انجاما دوشدی کونلوموز جاودانی نامه دوشدی کونلوموز
فوضول حرفلری فضل اله نعیمی نین آدیندا کی فضل کلمه سی نی تشکیل ائدن
حرفلر دیر. جاودانی نامه ده اونون معروف اثری نین آدی دیر.

حروفیه فرقه سی قرآنی باطنی لر کیمی تفسیر ادیب قرآن دا کائناتین ک و ن (کن) تلفظ اولدوقدان صونرا یارادیلد یغی ایچون هرشیدن قاباخ حروفون خلق اولوندوغونا و وارلیغین (عالم وجود) حروفدان میدانا گلدیگی نه اینانیر و بونون ایچون الفبا حرفلرینه اسرار انگیر بیر معنی و چوخ احترام قائل دیر.

من اوتوزایکی حروفم لم یزل یوخدور اورتاغیم نه مثلیم نه بدل
چون ابددیر آخریم اول ازل اول و آخر منم عزوجل
بیرچوخ مورخ و محقق لر خروفیه طریقتین وحدت وجودا قائل الدوغونو یازیرلار، فقط حروفی لر بوتون موجوداتی ذات ازلی واللهین اؤزو و هرشیئی نشوونما و حرکت و تکامل دا اولدوغونا اینانیرلار.

چون هستی مازکاف ونون پیدا شد ماهیت کاف و نون عین ماشد.
او را چو بظاهر صفات اسما شد اشیا همه او و او همه اشیا شد.
نسیمی انسانی مظهر جمال حق بیلیر و روح و جسم آیریلیغینا اینانیر.

نسیمی درخ خوبان جمال الله می بیند بیا بشنوز گفتارش بیان سرسبحانی
طریق رسم دو بینی رها کن ای احوال که یک حقیقت و ماهیت است روح و بدن
نسیمی نین قهرده شی (شاه خندان) اونون بوشکلده آچیق دانشماینان اؤتورو اونون صونوندان مضطرب اولوب اونا سرساхлаماسینی سویلر. نسیمی قهرده شینه بویله جواب وریر:

دريای محیط جوشه گلدی کون ایله مکان خروشه گلدی
 سرازل اولدی آشکارا عاشق نیجه ایلسون مدارا
 فضل اله نعیمی امیر تیمورون اوغلو میرانشاه طرفیندن اؤلدورولدوخندان صونرا
 نسیمی باکودان آناطولیا گتمیش و اورادا شعر و فلسفی غزل لر یله حروفنی مکتبینه تبلیغ
 اتمیشدیر. فقط بیر مدت صونرا اورادان دا حلبه گتمگه مجبور اولموشدور. بودورهده
 حلب و مصرده اصل لری تورک اولان مملوک لار حکومت اذیردیله. حلب مفتی سی
 پادشاهین امر یله نسیمی نین قتلینه فتوا ورمیش و مفتی نین حضوروندا درسی صویولاراق
 اؤلدورولموشدور.

نسیمی غزل لرینده نظامی، عطار و مولوی نین نظم و عرفان و وجدیندن بهره
 آلمیشدیر. نسیمی حافظین عصرینی درک ادیب و فارسجا شعرلرینده اوندان آدآهارمیشدیر.
 نسیمی اؤز معاصر و اخلافیندا چوخ تاثیر قویموشدور.

حبیبی، فضولی، ختائی و قوسی نین شعرلرینده اونون تاثیر آشکار دیر.
 نسیمی آناطولی و ترکمن لهجه لرینده ده شعر قوشموش و شعرلرینی خلق دیلینه
 .خین یازدیغی ایچون خلقتن سوگی و رغبتینی قازانمیشدیر.

نسیمی نین تصوف شعرلری اورتا آسیا دابوگون داحی معروف دور (وامبری vambery)
 آناطولی دابکتاشی تکیه لرینده نسیمی مقدس بیر شاعر کیمی تانیلمیشدیر.
 نسیمی ایده آلیستیک فکرلرینی غزل، قصیده، مثنوی، مستزاد و ترجیع بندلرینده
 بیان اتمیشدیر. اونون فلسفی رباعی لری آذری تورکجه سینده ایلك یازیلان رباعی لر دیر:

گل که مشتاق الموشام دیدارینا	ویرمیشم جان زلف عنبر بارینا
محرم ائندین چون منی اسرارینا	ای پری گل چک منی بردارینا
صاف ایچی هردم صفا حاصل قیلور	درد ایچن درده دوا حاصل قیلور
کیم که یاربی وفا حاصل قیلور	جانیه یوزمین بلا حاصل قیلور
عاشقین سیرانی اول عالمده دیر	گورمی ین شول عالمی ماتمده دیر
کنت کنزن گوهری آدمده دیر	آدم اول می دیر که جام جمده دیر

نسیمی نین تورکجه غزل لریندن ایکی نمونه:

دوداغین قندینه شکر دئدیله	جان شیرینه گور نهله دئدیله
دئدیله کیم دهانی یوخدور اونون	بیخبرلر عجب خبر دئدیله
اهل معنی خجسته صورتینه	معنی واهب الصور دئدیله
حقدن ایراغ ایمیشلر آنلار کیم	سنی ای نور حق بشر دئدیله
فته دوشدو جهان یوزوندن	بوجهتن سناقرم دئدیله
عنبر افشان صاچینا عارضینه	یاسمین اوزره مشک تر دئدیله

باخ اونون یوزونه الاهنی گور	اهل معنی بودور نظر دئدیله
شامه بنزئدیله قسارا صاچینی	عارضین نورینه سحر دئدیله
کیرپیکین اوخونه قاشین یایینه	عاشقین سینه سین سپر دئدیله
جان دئمیشله دوداغینه هی هی	بوسوزو گورنه مختصر دئدیله
شب یلدادورور صاچین گجه سی	صورتین بدرینه قمر دئدیله
ای نسیمی محیط اعظم سن	گرچه الفاظینه گوهر دئدیله

چون منی بزم ازله ایلهدی اول یار مست
اول جهندن گورولور بوچشمیمه دیار مست
عشق سبحانی می ایندن واله اولدی شویله ییل
عرش مست و فرش مست و کوکب سیار مست
انبیا و اولیا و اصفیا و اتقیا
اولدولار حق مجلسینده شویله بی هوشیار مست
کونلوموز نور تجلی جسمیمیز دیرکوه طور
جانیمیز دیدارا قارشی اولدی موسی وار مست
ای نسیمی سر حتمین محرمی سن سین بوگون
سویله دین قدرت دلی ایلله معنی اسرار مست
نسیمی بوغزلده موجوداتین الهی عشق دئییلن می ایلله مست اولدوقلارینی سویله ییر
نسیمی یه گوره طورانسان وجودی دیرو نوردا انسانین کونلودیر. الهی نورون تجلی می
قارشی سیندا موسی کیمی انوزوندن کچن ده انسانداکی الهی روح دور
صون اولاراق فارسجا غزل لریندن ایکی نمونه نقل ائدیریک:
ساقیا آمد بجوش از شوق لعلت جان ما
خضر مائی می بیار ای چشمه حیوان ما
با لب لعلت بچمان بستیم در ازل
تا اید پیمانه لعل تو و پیمان ما
درد بی درمان مارا چاره جز وصل تونست
روضه ای کو غیر از این ای روضه ای روضوان ما
چشم یعقوب از غم روی چوماهت شد ضریر (کور)
سر برآر از قعر چاه ای یوسف کنعان ما
برگل و ریحان کی اندازند اهل دل نظر
تا که باشد زلف و رخسات گل وریحان ما
عاقبت خواهد زما دودی ز روزن برشدن
گر چنین سوزان بماند آتش پنهان ما
کشتی چون نوح اگر داری ز طوفان غم مخور
چون بگیرد کوه و صحرا سر بر طوفان ما
جوهری نیکو شناسد قیمت در یتیم
هم تودانی قیمت خود ای در عمان ما

سوره زلف و رخت نور و دخان آمد زحق
 ای ز لطف گشته منزل آیتی در شان ما
 عمر در سودای زلفت رفت و راه آخر نشد
 آه از این سودای دور و راه بی پایان ما
 مصحف روی تو میخوانیم از حق درازل
 چون کلام ناطق اینست آیت قران ما
 شد بسرگردان نسیمی در هوایت چون فلك
 ای اسیر بند زلفت جان سرگردان ما

من بتوفیق خدا ره بخدا یافته‌ام
 فانی از خود شده و ملک بقا یافته‌ام
 در شفاخانه روح القدس از دست مسیح
 خورده‌ام شربت شافی و شفا یافته‌ام
 اگر از کعبه به بتخانه روم غیب مکن
 که خدا را بحقیقت همه جا یافته‌ام
 خاطر از محنت اغیار و دل از رنج خلاص
 رستگار آمده از درد و دوا یافته‌ام
 ذوق و عیشی که بدان دست سلاطین نرسد
 از وصالت من درویش گدا یافته‌ام
 جز تو کام دگرم در دو جهانم چون نیست
 چکنم هر دو جهانرا چو ترا یافته‌ام
 شرح اوراق کتب خاندی اسرار ازلی
 از خط و خال و رخ و زلف تو و یافته‌ام
 ناله و سوز دل از آتش عشق است مرا
 مکن اندیشه که از باد هوا یافته‌ام
 نیستم منتظر جنت و فردوس و لقا
 کز رخت جنت و فردوس و لقا یافته‌ام
 در طواف حرم کوی توای کعبه حسن
 هر دم از مشعر موی تو صفا یافته‌ام
 ای نسیمی ز خیال رخ آن ماه مپرس
 کز خیال رخ آن ماه چه یافته‌ام

فارسجا غزل‌رین بیرینجی سینده حافظین تأثیری گورو کورو ایکینجی سینده ده حروفیلیک
 منکوره‌سی گوزل بیردیل واستعاره ایله بیان ادبلمیشدیر.

شیخ قاسم انوار - اون بشینجی عصرین اوایلینده آذری شاعر لرینین معروفلاریندان
 بیر شیخ قاسم انوار دیر. اون دور دونجی عصرین صونوندا سراپدا دوغولموش و اردبیل ده
 تحصیل اتمیش و شیخ صدرالدین اردبیلی نین شاگردی اولموشدور. بوشاعر طریقت چی دیر،

وهرات طرفلارینده شاهرخاقارشی باشلایان عصیاناقاریشمیش و بوحرکت صونوندا سورگون او یلمیشدیر.

شیخ قاسم انوار علی شیرنوائی یه تأثیر اتمیش و فارسجا اثرلری یانیندا تورکجه غزللر و تویوقلار و ململر یازمیشدیر.

شیخ الوان شیرازی اون بشینجی عصرین شاعرلریندن شیرازی تخلصی ایله مشهور آذری شاعری شبستری نین گلشن رازینی تورکجه شعره چویرمیشدیر.

بو عصرده قره قویونلار (۱۴۶۸-۱۴۰۰) و صونرادا آق قویونلار آذربایجاندا حاکم ایدیلر. بونلارین زمانیندا آذری تورکجه سی ان ایشلک بیرحاله گلدی، فارسجادریار دیلی اولدوغو حالده دولت و یازی دیلی آذری تورکجه سیدی.

حقیقی - قره قویونلو امیری جهانشاه فارسجا و تورکجه شعر یازمیش و حقیقی تخلصی سچمیشدیر. حقیقی دیوانینی جامی یه گوندرمیش و اودا جوائیندا اشاغیدکی بیت لری یازمیشدیر.

همایون کتابی چودرجی زدر	رسید از کهرهای تحقیق پر
دروهم غزل درج هم مثنوی	ز اسرار صوری وهم معنوی
شده طالع از مطلع هر غزل	فروغ طباشیر صبح از ل
ز مقطع چه گویم که هر مقطعی	که فیض ابد را بود منبعی
بصورت پرستان کوی مجاز	ز شاه حقیقی نشان داده باز

بو امیر و پادشاه ۸۷۲ = ۱۴۶۷ ده اوزون حسن ایله ساواشد، اولموش و جسدی تبریزده گوی مسجده دفن ائدیلیمیشدیر.

حبیبی - ۱۵ اینجی عصرین ان پارلاق شاعری حبیبی دیر. کوی چای حوالی سینده بیر قصبه ده (برکشاد) دوغولموش و بیر مدت چوبانلیقلا گچیمیش صونرا سلطان یعقوبون حمایتینی قازانمیش و بالاخره شاه اسماعیلین ملک الشعرا سی اولموشدور. ۱۵۱۴ ایلینده عثمانلی اوردوسو تبریزی اشغال ائتدیکدن صونرا ترکیه یه هجرت اتمیش و استانبول (سوتلوخه) دا جعفر آباد تکیه (خانقاه) سینده دفن ائدیلیمیشدیر.

شیعه و حروفی اولان حبیبی نسیمی ایله شاه اسماعیل ختائی و فضولی آراسیندا برمرحله ویا کورپو تشکیل ائدر. نسیمی نین تأثیری آلتیندا آذری لهجه سیله صوفیانه و عاشقانه شعرلر یازمیشدیر.

یرفسور فواد کؤپرولو بوشاعر حقیقده یازدیغی تحقیقی مقاله ده اونون ۴۳ منظومه سینی نشر اتمیشدیر (۱۹۳۲ - ادبیات فاکولته سی مجموعه سی استانبول).

آشاغیدا کی ایکی بیت حبیبی دن دیر:

سندن اوزگه یاریم اولسا ای یریوش سیمتن

گوروم اولسون او قبا اگیعده پیراهن کفن

چیخمیا سودای زلفون باشندان ای مه گریوزایل

استخوان کله م ایچره توتا عقربلر وطن

۱۶ اینجی عصرده صفوی خاندانینین حمایتی آلتیندا آذری شعر و ادبیاتی ترقی اتمیش وشاه اسماعیلین شخصینده ان اوجازروهیه چاتمیشدیر.

شاه اسماعیل ختائی - شاه اسماعیل آذربایجان ادبیاتیندا شیعه لیریزمی نین قورو جو سودور. بولیریزمین تملینی (اساسینی) حضرت علی واونون خاندانینا عشق و باغلیلیق تشکیل ائدر. ختائی نین عاشقانه غزللری اوزنوعینده اوریزینال دیر.

مثنوی طرزینده ۱۵۰۶ دا یازدیغی ده نامه آذری دیاینده یازیلان قیمتلی اثرلر دندیر. دیلینده جغتای لهجه سینین تأثیری گورونور. اثرین قهرمانی عاشق، شاعرین اوژودور. شاه اسماعیل شعرلرینده ختائی تخلصینی سچمیش و دیوانیندان باشقا بیرده ۱۶۵ بیتلی نصیحت نامه سی واردیر.

شاه اسماعیل شیعه تبلیغاتی ایچون عاشق (سازشاعری) طرزینده قوشمالار یازمیش و بیر قوشما شکلی و بیرده آهنگ وجوده کتیرمیشدیر. آیریجا عروض وزنینده یازدیغی غزللری سازلامجلس لرده اوخونوردی. شاه اسماعیل ۱۵۲۴ (۹۳۰ هجری) ده ۳۸ یاشیندا اسل مرضیندن اولموش وارده ییل ده بابالارینین یانیندا دفن ادیلیمیشدیر.

شاه اسماعیل صفوی دن باشقا ختائی تخلصینی آلان ای سی شاعر دهاها واردیر. بونلارین بیری ۱۵ اینجی عصرده یاشایان بیر آذری شاعریدیر ویوسف وزلیخا آدیله تورکجه بیر مثنوی یازمیش سلطان یعقوبا اتحاف اتمیشدیر.

ایکینجی شاعر جغتای لهجه سیله یازان شمال تورکلریندندیر. ختائی نین شعرلرینی روح ومعنی نقطه نظریندن دؤرت قسمته آیرماخ ممکن دیر:

- ۱- تصوف عقیده لری احتوا ائدنلر.

- ۲- تشیعی ترنم ائدنلر.

- ۳- حروفیلیک رمز لرینی احتوا ائدنلر.

- ۴- عاشقانه شعرلر.

ختائی هرشیدن اول متصوف بیر شاعر دیر و منظومه لرینین مهم قسمتینده تصوف فکرلرینی بیان اتمیشدیر. منظومه لرین بیرینده قلندر بیر درویش اولدوغونو بیان ائدیر.

ترک، تجرید و عشق یولله حقه واصل اولماخ ایستیین شاعر وحدت وجود عقیده لرینی کاملا منیمسه میشدیر. اونا گوره بو مظاهرده حق دن باشقا وجود یوخدور. کمال مرحله لرینی سیراتمک ایچون حقیقی بیر مرشد انتصاب اتمک و اخلاقی تصفییه ایلمک لازیمدیر.

ختائی شیعه اثنی عشری عقیده لرینه اینانمیش و حضرت علی حقینده بیر چوخ مدحیه لر دئمیش و اهل بیت و اون ایکی امام داندان مختلف منظومه لرینده حرمتله بحث اتمیشدیر.

ختائى نين بعضى شعرلرينده حروفليك عقیده لرینه تصادف ائىدیلیر. مخصوصاً نصیحت نامه آدینداکى اثرینده حروفى طریقتینه و فضل اله نعمی به حرمت بسله دیگی گوروکور. فقط ختائى نى وحدت وجود پر نسیب لرینی بوتون آفاقا تطبیق ائدن حروفیلردن دگیل انفسه تطبیق ائدن متصوفلردن صایماق دها دوغرو دور.

ختائى نین عاشقانه اثرلری ده واردیر. بونلاردان بیر قسمتی الهی عشقی ترنم ائدن شعرلردر. باشقالاری داتماماً مجازی ماهیت ده دیر. بو پادشاه شاعر ادبیاتین هر وادی سینده منظومه لر یازماقا میل گوسترمیشید.

ختائى آذربایجان و آناتولی خلق ادبیاتیندا درین تأثیر بیر اخمیش و مخصوصاً قزلباش شاعرلری اونو بیر اوردنک (نمونه) و اوزلرینه استاد تانیمیشلار. بکتاشی ادبیاتیندا اونون تأثیری آجیق بیر شکله گورولور. ایشته (اینگ) ختائى نین مختلف شعرلریندن نمونه لر:

۱- اون بیر هجالی قوشمالاردان:

اول آلله نین آدی سویله نیر	جمله عبادتین باشی دیر توحید
بیریم شیخ صفی دن بیزه قال میشدیر	صوفی قردش لرین قانیدیر توحید

هرکیم شیخ صفی نین امرینی توتماز	یورولور بویولدا منزله چاتماز
غیر ملت اونا اعتبار اتمز	جمله عبادتین باشی دیر توحید

توحید ایلله بیتمز ایشلر بیتمیشدیر .	توحید ایلله دنیا قرار توتموشدور
توحید ایلله طالب حقه یتمیشدیر.	درمان سیز درد لرین درمانی توحید

مری سیز مصاحب سیز دامن سیز	اقراریندان دؤنن یانار ایمان سیز
یقین اخلاص ایلله چاغیر گمان سیز	شیخ صفی نین ارمغانی دیر توحید

جان ختائیم توحید دریا دنیز دیر	توحید اتمینلر بیزیم نه میزدیر
بیریم شیخ صفی دن سرمایه میزدیر	اون ایکی امامین ارکانی توحید.

۲- سکینر هجالی لاردان:

حقیقت بیر گیزلی سردیر	آچایلیرسن گل بری
کفر ایچینده ایمان واردیر	سچه بیلیرسن گل بری

آچیلدی جنت قاپوسی	لعل و گوهر دیر یا پوسی (ساختمان او)
قیلدان اینجه دیر کؤرپوسی	گچه بیلیرسن گل بری

جانیمیز ملک جانی دیر	تنی میز سلمن تنی دیر.
----------------------	-----------------------

ایچدیگیم ارضلان قانیدیر	ایچه ییلیرمن گل بری
پیریمدن او گوت (پند) آلمیشام	استادیمدان درس آلمیشام
من قانادیم باغلامیشام	اوچاییلیرسن گل بری
من باغچه لرین گلسیم	آئین جمین بلبلسیم
قیرخ قاپونون کلیدیم	آچاییلیرسن گل بری
شاه ختائییم ایدور همان	داغلاری بورودو دومان
ایشته انجیل ایشته قرآن	سچه ییلیرسن گل بری
ایشته عروص وزنی ایله دئیلیمش ایکی غزلی.	

ازلدن عشق ایله دیوانه گلدیم	یریم میخانه دیر مستانه گلدیم
هزاران دونا گیردیم من دولاندیم	بوگون خصم ایله من میدانه گلدیم
امامدیر منیم اول شاه مردان	بوگون نسل علی دیوانه گلدیم
امام عشقینه چالارام قیلینچی	منافق قیرماغا مرادنه گلدیم
منم بوندا ختائی حیدر اوغلو	چو اسماعیل تک قربانه گلدیم
بوگون بیردلبر جانانه یتدیم	زهجران او لموش ایکن جانانه یتدیم
غمیندن گوزلریم کوکب کیمی ایدی	شکرکیم بیرمه تابانه یتدیم
صاچین کفر ایله اولموشدوم گرفتار	یوزونو گورجگین ایمانه یتدیم
مثال ذره ایدیم قطره قیلدیم	بحمداله گینه عمانه یتدیم
کونول قالمیشدی هجران ظلمتینده	لبیندن چشمه ی حیوانه یتدیم
خطائی خسته دیر وصلین گداسی	قاپوندا وایه و احسانه یتدیم

صون اولاراق فارسجا بیر شعرینی نقل ائده جاغوخ:

دل کشته آن موی که بر روی تو افتد	جان کشته آن چین که برابر وی تو افتد
بی خوابم از آن خواب که در چشم تو بینم	بی تابم از آن تاب که بر موی تو افتد

ناتمام.

منابع و مراجع:

- ۱- دانشمندان آذربایجان. تألیف محمد علی تربیت. ۱۳۱۲. تهران.
- ۲- اسلام آنسیکلویدیسی. جلد اول آذربایجان ادبیاتی. پرفسور فواد کوپرولو. استانبول.
- ۳- تورک دنیا سالی کتابی. آذربایجان ادبیاتی احمد جعفر اوغلو آنکارا - ۱۹۷۶.
- ۴- دیوان فارسی نسیمی - نشریات دولتی آذربایجان بامقدمه حمید محمدزاده - ۱۹۷۲ - باکو.
- ۵- عماد الدین نسیمی، اثر لری، ۱۹۷۳ (۶۰۰ اینجی ایلی مناسبتیله) باکو.

- ۶- عمادالدین نسیمی. رباعیلر. ۱۹۷۳ - باکو.
- ۷- دیوان فارسی فضل‌اله نعیمی و عمادالدین نسیمی (ادبیات حروفیه ۱۰) باهتمام رستم‌علی‌اف. انتشارات دنیا - تهران.
- ۸- ختائی دیوانی (شاه اسماعیل صفوی) حیاتی و نفس‌لری. سعدالدین نزهت و ناجی‌قاسم. استانبول معارف کتابخانه‌سی.
- ۹- شاه اسماعیل ختائی. اثرلری. ۱۹۶۶ - باکو.
- ۱۰ - آذربایجان ادبیاتی تاریخی. محمدعارف وحیدرحسین‌اوف باکو ۱۹۴۴
- ۱۱- عراق ترکمن‌لری، ابراهیم‌داکوکی. استانبول ۱۹۷۰
- ۱۲- رسمی‌تورک ادبیاتی. ن.س. بانارلی. استانبول

آذربایجان در دوره دیکتاتوری رضاشاه.

آذربایجان را همیشه چشم و چراغ ایران، سرایران نامیده‌اند و مردم آن سرزمین را مردمی پاک، غیرتمند و وطنپرست. دکتر مصدق که مدتی استانداری آذربایجان را داشت، در توصیف مردم آن دیار در مجلس شورای ملی گفت: عمری است به آذربایجانیها ارادت دارم. زیرا این مردمان پاک، واجد تمام صفات خوبند. مردمان وطنپرست، مردمان درست و مردمان مقتدری هستند و بهر کاری اقدام کرده‌اند پیشرفت نموده‌اند. (۱)

آذربایجان که در جریان انقلاب مشروطیت سنگر آزادیخواهان بود، سنگری که هرگز تسلیم دشمن نگردید و مشروطیت را بسراسر ایران بازگردانید، پس از انقلاب و مخصوصاً بعد از آنکه ثمره انقلاب در خدمت عمال ارتجاع و استبداد درآمد، مورد کینه خصمانه و ددمنشانه حکومت‌های ضدملی ایران قرار گرفت. آذربایجان تاوان فداکاریهایی را که در استقرار مشروطیت کرده و قربانیهایی را که در راه آزادی مردم ایران داده بود پس میداد. ارتجاع انتقام میگرفت و این کلام مستوفی استاندار منفور آذربایجان که میگفت: آذربایجانیها ترکند! یونجه خورده مشروطه گرفته‌اند حالا نیز گاه میخورند ایران را آباد میسازند! (۲) گواه این حقیقت بود. کسانی که بناحق بر مردم ما حکومت میکردند و با تکیه بقدرت دولتی حقوق و آزادی خلق ایران را لگدمال مینمودند، به خوبی میدانستند که فرزندان آذربایجان قادرند بپاخیزند، اسلحه بدست گیرند و دشمنان مردم را از اربکه قدرت بزر آورند و همین ترس و وحشت عامل اصلی کینه و دشمنی آشتی‌ناپذیر آنها با مردم آذربایجان بود.

اینک نمونه‌هایی از رفتار حکومت مرکزی را با آذربایجان عزیز نقل میکنیم:
... کسانی که بیست سال پیش آذربایجان را دیده‌اند. اگر زحمت مسافرت چند

۱ - اطلاعات شماره ۵۵۱۰ مورخه ۲۳/۴/۱۵

۲ - روزنامه آذربایجان شماره ۶ مورخه ۲۸/۸/۲۰ از مقاله آذربایجان.

روزه‌ای قبول نمایند عرایض بنده را تصدیق خواهند فرمود.

آذربایجان قبل از دوره اخیر چشم و چراغ ایران بود ولی اکنون جز خرابه دور- افتاده‌ای بیش نیست. با اینکه سنگینی بیشتر از مالیاتها بدوش ما تحمیل میشد کمتر به آبادی شهرها و راحتی تیره آذربایجان توجه میگردید. انحصار تجارت، آذربایجان را بیش از سایر نقاط ایران لطمه و صدمه زد. راه آهن علاوه بر اینکه هیچگونه نفعی بمسا نرساند ما را از چند جهت و به هزاران علت متضرر کرد. ما که بیشتر از همه گندم میکاشتیم، خودمان نان جو میخوردیم... (۳)

«... در تابستان سال ۱۳۱۹ غله آذربایجان را که خرواری ۳۵۰ الی ۴۰۰ ریال در محل قیمت داشت، آقای مستوفی (استاندار) بدون اینکه به احتیاجات مردم تبریز اعتنائی نموده و یا بتذکرات آنها دایر به تأمین آذوقه شهر ترتیب اثر بدهد بزور سرنیزه از قرار خرواری ۱۴۰ ریال خریده و تماماً بمرکز حمل کردند. در فصل زمستان شهر به مجاعه گرفتار و بی آذوقه ماند. ناچار غله گندیده و از چند سال مانده گرگان را که تماماً متعلق به املاک اختصاصی (رضاشاه) بود از راه آستارا به تبریز حمل و از قرار خرواری ۶۰۰ ریال بخورد مردم بیچاره دادند و چون نان این گندم‌های فاسد غیر ماکول بوده و در عین حال گران و کمیاب و پیدا نمی‌شد هزاران فقیر و بدبخت، مریض و یا از گرسنگی قربانی اغراض آقای مستوفی شدند. غله حمل شده از گرگان بقدری فاسد و غیر ماکول بود که قسمتی از جو آنرا فرمانده ارتش تبریز نپذیرفته و شرحی به آقای استاندار نوشته بود (که): بعلت فاسد شدن، اسبهای ارتش نمی‌خورند آقای مستوفی در حضور جمعی با نهایت بیشرمی چنین گفتند: باکی نیست حالا که اسبهای ارتش نمی‌خورند میدهم خرهای تبریز بخورند!»

... آیا آذربایجان مستملکه ایران بود یا تکلم بزبان ترکی یکی از علل محرومیت از حقوق اجتماعی محسوب می‌شود؟

شهر تبریز از سال ۱۳۰۸ باین طرف دومرتبه مورد هجوم سیل خانه‌برانداز شده و برحسب آمار صحیحی که بدست آمده و صورت آن در وزارت کشور موجود هست سی میلیون ریال بمردم تبریز خسارت وارد آمد. دولت شاهنشاهی برای ساختن راه مخصوص آبعلی و آمل که صرفاً راه تفریحی هستند در حدود پانصد میلیون ریال صرف کرد ولی برای تعمیر سد تبریز و حفاظت آن از سیل‌های خانه‌برانداز مساعدت قابلی بعمل نیاورد. آیا میدانید برای تعمیر سد تبریز از چه محلی مساعدت فرمودند؟ گوش فرادارید تا بعرض برسانم: پس از گفت و شنیدهای زیاد وبعد از تشکیل کمیسیونهای متعدد بالاخره وزارت کشور چنین تصمیم گرفت: شهرداری تبریز برای تعمیر سد و توسیع معبر رودخانه مبلغی از بانک ملی قرض کرده مروراً از محل درآمد شهرداری تبریز مستهلك سازد. یعنی سد

تبریز را خود تبریزی‌ها بسازند! نتیجه چنین تصمیمی این بود که درآمد شهرداری تبریز سالها برای استهلاك قرضه بمصرف رسیده و برای تعمیر و نظافت خود شهر بودجه کافی نداشته باشد. کسانی که ده سال پیش تبریز را دیده و اوضاع فعلی آنرا با ده سال پیش مقایسه نمایند به تبریزیان حق می‌دهند که از مرکز کشور خود مأیوس و ناامید شده و نسبت به مسببین خرابی شهر خود خشمناک شوند.

در همان موقع که مرکز برای تعمیر مد تبریز حیران و سرگردان بود و در افاقهای وزارت کشور دست بهم می‌مالیدند، دهها سندسمنتی و صدها پل بتون آرمه از محل مالیات - های جمع‌آوری شده از آذربایجان در دهات مازندران و سوادکوه ساخته و برپا میگردید و ساعت بساعت بر شکوه ظاهری املاک اختصاصی افزوده میگشت. مدت هشت سال تمام است پل‌های وسط شهر تبریز را در نتیجه توسعه مسیر رودخانه خراب کرده‌اند هنوز اقدام بساختن یکی از آنها نشده و شهر تبریز بواسطه نداشتن پل بدو بخش تقسیم گردیده و زمستانها آب رودخانه زیاد است رفت و آمد اشخاص عاجز و خردسالان از این بخش به آن بخش امکان ندارد ولی برای شهرهای کوچک مشهد سر و آمل پل‌های معلق آهنی از اروپا وارد ساخته‌اند!

... آذربایجانیها میگویند، آذربایجان مگر در دادن مالیات کوتاهی کرده و یا از قوانین موضوعه سرپیچی نموده است که این همه از چشم مرکز و مرکزبان افتاده و از خزانه دولت شاهنشاهی بهره و نصیبی ندارد! آذربایجانی میگوید استان سوم و چهارم چه معنی دارد چرا پیکر مرا تکه تکه میکنند؟ ... این کار جز برای این بود که تبریز آن کانون آزادی و مردانگی را کوچک کرده و روز بروز از موجودیت آن بکاهد؟

امروز که کابوس استبداد سرنگون و ریشه ستم از بیخ کنده شده میهن پرستان آذربایجان انتظار دارند تا مشاهده نمایند مرکز برای جبران گذشته‌ها چه نقشه کشیده و برای ترمیم خرابیها و تلافی این همه اهانت‌ها و سرکوبی‌ها که مدت بیست سال برای آذربایجانی شده چه خواهند کرد و چه اقدام مشفقانه خواهند نمود.

... اگر مرکز به آرزوی آذربایجانیان ترتیب اثر داده و برای برآوردن خواسته‌های آنها تا آنجائیکه مقدور است توجه نماید بدون شبهه و تردید ملاحظه خواهند نمود که آذربایجانیان همان سربازان فداکار ایران بوده و با همان عشق و علاقه سابق در اصلاحات خرابیهای کشور تشريك مساعي نموده و از هر گونه فداکاری مضایقه ندارند. (۱)

داستان مستوفی فراموش شدنی نیست. خاطره شوم استانداری این پیرایه گوسینه به سینه نقل خواهد شد و اعمال ننگ بارش دهان بدهان خواهد رسید تا موقعی که کفاره گناهان او داده شود. در زمان استانداری این مردك، مصطفی نیساری (مدق السلطان) از طرف شهرداری تبریز نامه‌ای در مورد غیره اگول بودن نان تبریز به استانداری نوشته

۱ - ستاره شماره ۱۱۹۸ مورخه ۲۰ ر ۸۲۰۰ از مقاله آذربایجان تکه گرانیهای ایران است. بقلم سلطانزاده تبریزی .

که عین نامه‌های مبادله به ضمیمه نمونه نان در شهرداری تبریز بایگانی است. اینک آن نامه‌ها:

نامه شماره ۱۵۵۳ - ۱۹/۱/۲۶ شهرداری تبریز.

جناب آقای استانداری استان سوم سه‌روز است که آردي که از اداره تثبيت به نانواها داده میشود مخلوط بخاك و شن می‌باشد و آرد تحویلی دیروز بعلاوه خیلی ناچسب و درشت بوده و در نتیجه نان امروز بطور کلی خیلی مغشوش و ناچسب شده است. برای مزید استحضار چند پارچه از نانهای پخت امروز و مقداری از آردي که در دو روزه اخیر تحویل نانواها شده و قدری گندم تحویلی که مخلوط به مواد خارجی است به پیوست تقدیم می‌شود. مستدعی است مقرر فرمایند دستور مقتضی در این باب به اداره تثبيت نرخ غله صادر گردد.

از طرف شهرداری تبریز - نیساری

جواب استاندار مستوفی:

نامه شماره ۱۵۵۴ - ۱۹/۱/۲۸ استانداری آذربایجان شهرداری تبریز
اداره شهرداری تبریز بازگشت بنامه شماره ۱۰۵۳ به ضمیمه مقداری نان و گندم و آرد نمونه اشعار میدارد.

این نامه‌های یاوه چیست که بقلم میاورید و امضاء کرده می‌فرستید مگر شما نان شهر را نمی‌خورید یا چیزی که بشما می‌گویند ندانسته تصدیق می‌کنید. نان شهر شن و خاك کجا دارد.

من هر روز نان عمومی شهر می‌خورم و آنگاه می‌نویسید دو سه روز است. در صورتیکه فقط امروز نان شهر رنگش تغییر کرده است و آن هم بواسطه اینست که گندم گرگان است و با وجود این که رنگش قرمز است بسیار پاکیزه و تمیز و پاک می‌باشد. بموجب این حکم آقای نیساری که پای این نامه را امضاء کرده و تصدیق بلا تصور و هو راه انداخته منتظر خدمت میشود. امور شهرداری را آقای منتظمی اداره کند.

استاندار استان سوم عبدالله مستوفی (۱)

عبدالله مستوفی که خود ساکن تبریز بوده و ضمن سرشماری نیز محسوب گردیده بود؛ سرشماری تبریز را «سرشماری» می‌نامید (۲) و گویا از این راه به ایجاد حس «وحدت» ملی میکوشید. این عالیجناب در ایجاد «وحدت ملی» و ترویج زبان داریوش آهنگان کوشا بود که اجازه نمیداد حتی پیرزنان و پیرمردان فرزند مرده و مادران داغ‌دیده که يك جمله فارسی نمیدانستند، در ذکر دردها و مصائب خود و درسوگ عزیزانشان از زبان مادری بهره گیرند.

وی خود باین جنایت اعتراف کرده و در رد مقاله سلطانزاده تبریزی می‌نویسد:

۱ - داد شماره ۲۴ مورخه ۲۱/۸/۱۸

۲ - ستاره شماره ۱۲۱۱ مورخه ۲۰/۹/۳۰ جواب بمستوفی نوشته علی شقاقی

بلی من... هیچوقت اجازه نمی‌دادم که روضه‌خوان در مجالس ختم ترکی بخواند و در سخنرانیهای خود میگفتم شما که اولاد واقعی داریوش و کامبیز هستید چرا بزان افراسیاب و چنگیز حرف می‌زنید؟ و از این بیانات هم جز ایجاد حس وحدت ملی و جلوگیری از ترك‌مآبی و کوتاه کردن موضوع اقلیت ترك زبان در نزد خارجی‌ها که بعقیده من بزرگترین توهین به اهالی آذربایجان است و نویسنده مقاله اسم آنرا همدردی! گذاشته است، نداشته‌ام و زبان فارسی را که زبان نوشتن و تدریس و زبان رسمی و عمومی است ترویج کرده‌ام... نویسنده مقاله آلت دست يك مشت محترکرتبریزی که من آنها را فرزندان ناخلف آذربایجان و ایران میدانم شده یا نهایت بی‌اطلاعی از اوضاع و حتی بی‌خبری از تاریخ وقایع شرعی را بقصد حمله به من بقلم آورده است. این اتهامات را يك مشت محترکرتبریزی تراشیده‌اند که احتکار تجارت دانسته، توت را بوسیله نگاهداری طبق آن دریخچال پنج روز احتکار میکنند و خیار را بوسیله مالیدن دنبه بآن پنج شش روز نگاه میداوند... (۳)

سلطانزاده تبریزی که در میان مردم آذربایجان بدستکاری و پاکدامنی و صداقت مشهور بوده، پس از ارائه اسناد و مدارك غیرقابل انکار در جواب سفسطه‌بافیهای مستوفی نوشت.

«... آقای مستوفی رویه و رفتار و ترش‌روئی و تلخ‌زبانی شما مردم تبریز را بقدری متنفّر میساخت که زبان فارسی سهل است از زندگی سیر میشدند.»

«... راجع به نگاهداری طبق توت دریخچال و یا مالیدن دنبه بخیار و غیره چیزی ملتفت نشدم. زیرا در تبریز هنوز فروش توت معمول نیست و تبریز توت‌زارهای بسیار دارد که اغلب برای احسان احداث شده و فقرا مجاناً از آنها بهره‌مند میشوند و از مالیدن دنبه به خیار نیز اطلاعی ندارم تا پاسخی عرض کنم، شاید در ولایت خود ایشان معمول است که بخیار دنبه و یا بدنیه خیار می‌مالند!»

علاوه بر مستوفی استاندار، رؤسای فرهنگ آذربایجان نیز در ترویج زبان فارسی و مخصوصاً «ایجاد وحدت ملی!» کوشا بودند و راههای ذیل را جهت وصول بمقصود برمیکزیدند.

محسنی رئیس فرهنگستان آذربایجان میگفت: «هر کس که ترکی حرف میزند، افسار الاغ بسراو بزنید و او را به‌آخور بیهندید...»

ذوقی رئیس فرهنگیه که بعد از محسنی به آذربایجان آمد؛ صندوق جرمیه ترکی حرف زدن در دبستانها گذاشت. تاهر طفل دبستانی آذربایجان که جسارت ورزیده ترکی صحبت کند؛ جرمیه شود. شاهد مورد اعتماد و شرافتمندی که خود از دبیران دوره ذوقی بوده چنین نقل میکند: روزی هنگامیکه میرزا قنبرنامی سرکلاس اول ابتدائی تدریس میکرد و طبق معمول به بچه‌ها میگفت: «آب» یعنی «سو»، «نان» یعنی «چورک»، «بابا نان داد» یعنی

«دده چورك وئردی»، ذوقی بهمراهی بازرسی که از تهران آمده بود و مدیر مدرسه وارد کلاس میشوند. ذوقی پس از شنیدن نحوه تدریس میرزا قنبر از مدیر مدرسه میپرسد چرا آموزگار شما ترکی صحبت میکند و مدیر توضیح میدهد که بچه‌ها معنی کلمات را نمی‌فهمند و کلمات را بترکی تفهیم میکند.

ذوقی میگوید این درست نیست. برای تفهیم کلمات باید آنها را به بچه‌ها نشان داد. آموزگار برای فهماندن معنی کلمه نان باید تکه نانی بآنها نشان دهد و برای تفهیم صدای خروس، باید صدای خروس در بیاورد. تا بچه‌ها فارسی را بجای زبان مادری یاد بگیرند! البته باورکردنش سخت است ولی متأسفانه حقیقت تلخ است!

(نقل از کتاب گذشته چراغ راه آینده است!)

خائن؟....

هرطرفی آينابند ، مرمر دوشه ملی مجلل و بويوك سالوندا ، هرشئیدن اول ، ماهر رساملارين فرچاسيندان چيخميش رومانتيق صحنه لر ، شهوت دويغولاريني قيد - يخلايب اويادان عريان قادين تابلولاري نظرلري ئوزونه جلب انديردى . پنجره لري رنگ به رنگ ، الوان گوللر ، فواره لر ، مجسمه لرايله بزنميش ، گلزارليغا آچيلميش بو ، بويوك سالونون يوخارى باشيندا ، قيزيل - گوموش ، داش - قاشلارلابزه نميش قابلاردا ، اوزرى جوربه جورايچگى و ميوه لرله ئورتولموش ده گركلى ميزين دوره سينده ، ايكي نفر قيزغين صحبتته مشغول ايديلر . بونلاردان بيرى ، اورتا بويلسو ، اوتوزاوج - اوتوزدورت ياشلاريندا ، داخلي خوليلارينين تائريندن ناراحتليغيني گيزلده بيلمه ين ، مغرور گورونوشلو بير آدام ايدى .

ايكنجيسى ايسه ، ساچلاري آغارميش ، اوزو قيسر خيخ ، دازباش ، ياناخلارينين آلتى و بوخاغيندان ، جوانليغين كوكلويوندن بحث ائلدن قات باغلاميش بوش قيريشقار سالانان ، گوزلرينده عئينك ، قارى بير سياستمدار ايدى . اولنجى دانيشراق ، - ئولكه ميزده گوندن - گونه شدتله نن بو تلاطمى فقط ، سيزيا تيردا بيلرسيز . سيزين تدبير ولياقتيزه من اينانيرام . هندرسون وميدلتون جنابلارينين دا اطمينانلاري سيزه دير . دئدى . قوجا سياستمدار نزاكتله ،

- شاهنشاه حضرتلرى نين بنده يه قارشى اولان مرحمتلريندن سون درهجه ده ممنونم . گمان انديرم كه ، بنده خاندانى سلطنته اولان صداقت وفداكارليغيمى عملده نشان وئرميشم . بنده ، يئنه ده شاهنشاه حضرتلرينين استديكى كيمي ، ايران محوريلى بارماغيملا دور انديره بيله جگيمه اينانا بيلرسيز .

- جناب اشرفين مهارت و لياقتى ييزه معلومدور . آنچاق ، خلقين افكاريندا اويانان نفرت وعصبانكارليق بيزى بير آز ناراحت ائدير . دئديكده ، قوجا سياستمدارين گوزلرينين دورهمينده صف باغلاميش قيريشقار يغيلدى . دوداقلاريندا خفيف بير تبسم اوينادى . سانكه ، بونولا او ، جوان شاهين ساده ليگينه گولمك ايسته يردى .

- خلقى ئوز آرزو و ايستكلرينين دالينجا آزاد بوراخسان ، گر كه سيز شاهليقدان ييزده آغاليميزدان ال چكه ك . بويوك امپريالارا آرخالانان بير دولت السى يالين ،

مدافعه سیز بیر یغین قویون سوروسوندن فورخاق ؟... آذربایجان نهضتینی خاطرلایین. اودلو اسلحه لر ، دار آغاچلاری ، هراشی دوزلدیر . اونلاری سوسدورماق ، پهلوی دیکتاتور لوغونو دیرلتمک منیم عهدمه .

- آفرین ، جناب اشرف ! خلقالین بو هیجان واحساساتینی فقط ، ئوزقانیله بوغمان اولار . دئییب ، دوردو . سول الینده امضالانمیش فرمان ، ساغ الیه اونون الینی سیخدی . - جناب اشرفین موفقیتلری بیزیم آرزوموزدور . دئییب ، فرمانی اونا اوزاتدی . قوجا سیاستمدار ایککی الی فرمانی آلاق ، گوزونون اوستونه قویدو . یاغلی قویروق گیرینه دوشموش آج تولکوکیمی ، سئوینجک شاهین حضوریندن مرخص اولدو . اونو یولسالاندان صورنا ، شاه ، گلزارلیغا طرف آچیلان پنجره نین قاباغیندا دایانیب ، کپرک چالمادان گوزلرینی ، سوزهرلرینی عوادا اوینادان فواره لره تیکمیشدی . سانکه ، فواره لردن قالخان سوداملا لارینین چیسگین یاغمورتک ، گول - چیچکلرین اوزرینه سېلندیگینی سئیر ائدیر ، لذت آلیردی . آنجاق ، یوخ ! بودقیقه لرده اونون نظرینی نه آلیشیل گوللر - چیچکلر ، نده انسانی تماشایا چاغیران مجسمه لر ، نده بیر - بیرینی یاریشا چاغیران فواره لر ؛ هنج بیرى ئوزونه جلب ائنده بیلمزایدی . اونون خیالی قیرستانلیق سکوتینه چئوریلیمیش بیر عالمده ایدی . اونون قلینده آرتیق نه وطن ونده خلق محبتی وارایدی . او ، خارجی اربابلارینا وئردیگی وعده لره صادق قالماق ، ایرانی قانلی بیر محاربه میدانینا چئویرمک اوچون . آسیر - کسیر . آزادلیق ! دئییه ، جوشان خلقالین سینه سیندن ، ککلیک تک قاققیلدايان آفتامات گولله لرینین آچدیغی قان فواره لریندن حظ آلیردی .

شاه باشیندا گوز قاماشدیران ، آلماس ویاقوتلابزه نمیش تاج ، چیکینده لباده . دوشونده ، گنجه نین قارانیلیغیندا ساییس اولدوزلارکیمی ، پاریلدايان نشانلار ؛ بویوک و مجلل سالونون قاپیسیندا ایچری گیریرکن ، وزیر - وکیللر ، اللری دوشلرینده سجدیه گئتمیش ، اوردو سرکرده لری اللری گیجگاهلاریندا ، هیکل تک ، دونوب قالمیشدیلار . او ، سیز گوردویونوز «دموقراتیق» بیر ئولکه نین شاهى دگیل ایدی . او ، تام اختیار الله ائتمیش بیر حاکم مطلق ایدی . او ، طمطراقلی بویوک سالونون یوخاری باشیندا قویولموش «جمشید تختینه» دوغرو حرکت ائدیرکن ، «باخ ، بئله ! ایندی کیم منیم حکومدن بویون قاچیرا بیلر ؟ کیم منه اعتناسیزلیغا جرئت ائده بیلر ؟» دئییه ، ئوز - ئوزونه شیشیردی . ایسری ، مغرور آددیملا رالایره لیله یردی . او ، ئوز آرزو ائتدیگی مستبد بیر شاه اولموشدو . اونون اراده سینه قارشى هئچ کس چیخا بیلمز ایدی . اونون هرسوزو بیر قانون ایدی . ئوزو آسیب - کسیر ، ایستدیگینین بویونو ووردورور ، دار آغاجینا تابشیریر ، رژیمه و دیکتاتورلوغا قارشى چیخانلاری یوزلر - مینلره مسلسلله باغلادیردی .

تختین یانینا چاتیرکن ، هجوم کئچن بیر جنوار چئوکیلیگی ایله ، بیردن گئری دوندو . قاشلارینی چاندی . گوزلرینی قییدى . آغزینی - بونونو تورشودوب ، بدهئیت بیر گورنوش آلدی .

- مقصر لر گل سین ! دئیہ ، امر وئردی . چوخ چکمدی که ، قولاریندا زنجیر ،
آیاقلاریندا قانداال سسله نن اوچ نفر محبوس حضوره گتیریلدی . بونلاردان بیرى جوان ،
گوزلری چراغ کیمی برق ساچان ، هیکللی بیر ایشچی ایدی . ایکسیده ، اگنی ، باشی
توکولموش ، گون ایستیسیندن یانمیش اوزلرینده ، گوزلرینده انتقام آرزولاری قاینایان
کندیلر ایدی . وزیر تعظم ائده رک ،

- قبله عالم ! دئیہ ، ایشچینی نشان وئریب ، - بو سلطنته و استعمار - استعمار
علیهنه ، کندیلری گوستریب ،

- بونلاردا فتودال دبدبه لرینه قارشی ، خلقی حصیانا چاغیرانلار دیر . هر اوچو
عصیانچیدیر . دئدیکه ، شاه کنایه لی بیر قهقهه چکه رک ،
- هاهاها!.. عصیانکارلیق ، سلطنته قارشی ؟! دئیب ، کینله اونلارین اوزونه
باخدیقا ، هر اوچو بیردن ،

- بلی ، سلطنته ، ظلم سارایلارینا ، فساد یوواسینا ، قولدور لیغا قارشی !.. دئیہ ،
اونون سوزونو کسدیلر . شاه عصیانچیلارین جسارتیندن حد تلندی . غضبیدن گوزلری
قان چاناغینا دوندو . قان بئینینه ووردو . قلنجی چکره ک ، هر اوچونون بوینونو ووردو .
صونرا ، تکبرله قانلی قلنجی یشره سوکه یب ، اونلارین بوینون داملارلاریندان فواره
تک آخان قیزیل قانا تماشا ائتمکه باشلادی . فقط باخدیقا اوزونده لپه لهنن غرورسونور ،
گوزلرینده وحشت قیغیلجیملاری پاریلدا ماغا ، قورخو بوتون وجودنی سارسیتماغا
باشلادی . چونکه ، بو جسدلردن آخان قانلار قاینایب - آرتیر ، یاواش - یاواش
بیرله شیب بیر گوله ، بو گول ایسه ، گتندیکجه بیرقان دنیزینه چئوریلیر ، اونو کامینا
آلیردی . شاه سونسوز بیر هیجانلا ، بوقان دنیزینده قول - قاناد چالراق ، ئوزونو
ساحله یاخینلاشدیرماغا جان آتیردی . اما ، موج ووران قان لپه لری اونو داهادا
دنیزین درینلیکلرینه آتیردی . او ، لاپ الدن دوشموشدو . بیردن قدرتلی بیرال ظاهر
اولدو . اونو قان دنیزیندن آلیب ، کاخ خرابه لری اوزرینده یشره قویدو .
آرتیق ، شهرت و شهوت احتراصیله جوشوب - داشان سارای ، نده اللرده اوینایب ،
چلغین قهقهه وفرح دوغوران قیزیل قدحلردن نشان یوخ ایدی .

او ، ئوزونودوغرولتدو . گوزونون قاباغیندا دوزولموش دار آغارجلارینی گوردو .
پرپر چالان گوزلرینی اووکارلا یب ، دقتله دار آغارجلارینا باخدیقا ، وزیر لر ، وکیلر ،
اوردو باشچیلارینی آسيلمیش گوردو . او ، هامیسینی تانیردی . لاپ باشدا بیر دار آغاچی
بوش ایدی .

- ای !.. ایره لی گل ! دئیہ ، ائشیدیلن سسدن بوتون وجودی تیره دی . سسی
گلن طرفه دوندو . قاباقدا بیر میز قویولموش ، قاباغیندا « عدالت محکمه سی » یازیلمیش ،
دالیندا محکمه هئیتی اگلشمیش ایدی . شاه وحشت ایچری سینده ،

- متدن نه ایسته یرسیز ؟! دئیہ باغیردیقا ، آرخاسیندان : « انتقام ، انتقام ،
انتقام ! » دئیہ ، بیر گورولتو قوپدو . او ، گئری دوندو کده ، اللرده چکیچ ، بالتا ،
بئل ، کرنتی ، اوراق ، یوز مینلرله خلقین غضبله آلولولانان گوزلریندن شاشیردی .

قورخو ايله دولو ، گولوش جيز گيلرى اوزونده اويناماغا باشلادی .
 - من ، من كه ، وطنه - ملتہ خدمت ائتميشم . دئيہ ، ديلسى تسويوق وورماغا
 باشلادی . كناية آنديران ، شدتلى ، آجى گولوشلرله ، «خدمت، خدمت، خدمت!...»
 سسلرى عكس صداكيمي هوادا دالغالاندى . بوآندا بيردن هوا قارالدى . ايندى شاه
 وئريلن بير سينما قارشيسيندا ايدى .

اوجسوز - بوجاقسىز بير مئشه گورو نوردو . بومئشه ياخينلاشديقجا ، مئشه
 دگيل ، نفت بوروخلارى اولدوغو آيدىنلاشيردى . بوردا قارا مازوتا بولانميش ايشچيلر
 قارشىقا كيمي قايناشيردى . آنجاق ، بوساده بير قايناشما دگيلدى . بوقايناشمادا بير
 عصيان سسى دويولوردو . هر طرفدن : «انگلسلرين الى تورپاغيميزدان كسيلمه ليدير !»
 « ييز آزادليق ايستهيريك » دئيہ سسلر گنتديكجه دالغالانيب ، قورخونچ بير گورولتويا
 چنوريليردى . بو حالدا ، مدھش بير قهقهه قويدو . مسلح دستلر گورونمگه ، آتوماتلار
 سسلنمگه ، قارا قيزيلين اوزرى ايشچيلرين آل قانيله بويانماغا باشلادی . يتره سريلمش
 جسدلر باش قالديراراق ، «بوشاهيميزين بيزه خدمتيدير !» دئديكلرى زمان ، شاه دا -
 ريلدى . بو منظره لرى گورمه مك اوچون ، گوزلريني برک - برک يومدو . آنجاق ، يئنى
 بير صحنه اونون قاباغيندا جانلانميشدى : بوردا ، آزاد - شن بير حيات قاينايردى . آزادليق
 ماهنيلارى نئى كيمي ، هر طرفه سس سالميش ، خائنده لر بلبل تگجه - جه وورور ، گنجليگين
 اوزو گولوردو . بوردا نه مظلوم وارايدى ، نده ظلمدن نشان . اوزلاردا ايكي هيولاشاهين
 ساغ سولونو آليب ، حسدله بو آزاد حياته تماشا ائديرديلر . اونلارالمرينده اولان بومبو
 شاه وئريب ، ختقين ايجريسينه آتماغاتحريك ائديرديلر . شاه بومبو آتدى . بوزمان دهشتلى
 بير گورولتو قويدو . دنيا ظلماته دوندو . آنجاق ، بو اوزون سورمدى . يئنه هوا آچيلدى .
 او ، شن حيات يئرينده دار آغاچلارى ، قانلى جسدلر ، قالات - قالات انسان كلهلرى گورو
 نمگه باشلادی . بوكلهلرين اوزرينده همين هيولالار شيط گولوشلرله شاهين الهينى سيخير
 خدمتى اوچون ، اونوتبريك ائديرديلر . شاه ئوز عمللرينين گوزگوسوندن داريلدى . آنجاق
 اينديده يئنى منظره لر كئچيردى :

دسته - دسته الى قوينوندا قالمش ايشسيزلر ، سولغون چهره لى ، ال آچان قادين ،
 كيشى ، اوشاقلار ، خرابه زادليغا دونموش كندلر گورونوردو . بونلار گوزونون ئونوندن
 كئچديكجه ، «جوان شاهيميزين ملت دردى چكمدن ساچلارى آغاريب .»

«بوخوش حيات شاهيميزين خدمتلىرينين نتيجه سيدير .» دئيپ ئوتوردولر . بوكنايه لر
 ايگنه كيمي ، اونون اوره گينه سانجيليردى . وجدان عذابى اونو سيخبردی . بونوارقورتار
 ديقدان صونرا ، او ، ئوز تماشالارين رسمي لباسدا دوردوغونو ، دسته - دسته ، آزادليق و صلح
 ماهنيلارى اوخويا - اوخويا حركنده اولان گنجلىرى آفتماتا باغلاديب ، افتخارلا تماشا
 ائتديگيني گوروردو . بله ليكله سينما تمام اولدو .

محكمه صدرى آياق اوسته دورا راق ،
 - سنین شاهليغين بيزه ئولوم ، آجليق وفلاكتى ارمغان كتيردى . سن ئولمه ليسن !

دئدیکده، اونوچکه - چکه باشد اوش قالمیش دار آغاچینین دیینه سورودولر. کندیری بونونا سالاندا، شاه یوخودان آیلدی. او. قان تر ایچینده، قلبی قوش اورهی کیمی چیرپینیدی.

یثیرندن سیچراپ، شاشقین آددیملارلا اوطافدا قدم وورماغا باشلادی. گوردو کلرینین یوخو اولدوغونا سئویندی، آنجاق، یوخودا ائشیتدیگی «انتقام!» سوزلری ایندیده قولقلاریندا سسله نیر، دار آغاچلاری گوزونون ئونوندن چکیلمیدی. قدم ووردوقجا ناراحتلیغی آرتیر، آغیر - آغیر نفس آلیر، سانکه، اوطاغین هواسی اونا آزلیق ائدیدی. بو حالدان ئوزونو قورتا رماق اوچون، قاباغی گئیش باغ و گلزارلیغا آچیلان بالقونا چیغدی. قوشلار بوداقدان - بوداغا آتیلاراق، ئوزجه جهلری ایله سارای محیطینی شنلندیر مکده، شهرین قونوندا آرادیر آچیلان توفنگ سسلری، هردن بیر اوجالان گورولتولو شعارلار ایچریسینده بوغولماقدا ایدی. شاه دقتله قولاق آسیدقدا، «خائن! ئولوم!» «رد اولسون خونخوار قوام!» سوزلری دالغالانا - دالغالانا هر طرفه یایلدیغینی ائشیتدی. بو حال اونون اضطرابینی داهادا آرتیردی. تئز یاتاق اوطاغینا قاییدی، پالتولارینی گئیدی. شاشقین آددیملارلا قبول اوطاغینا گلدی. درباروزیری ع. وباشقادربار آدمالاری توپلانمیشدی. شاه گیرکن، هامی آیاق اوسته ایدی. اونلارین اوزونده چیرپینان هیجانی گوردو کده، وزیره مراجعتله.

نه خبر دیر؟ دئییه سوال وئردیکده. او،

- شهرین وضعیت عادی دگیل قربان! اوچ گوندن بری قوام دولتی علیهنه دوام ائدن اعتراضلار بوگون شدتله نیب بیر عصیان شکلی آلیب. هر طرفدن خلق سئل کیمی آخیب، عصیانچی دسته لره قاریشیر. دئدیکده، شاهین قاشلاری چاتیلدی. کئچن گون ئوز نگرانلیغینی قوجا سیستمدارا سویله یرکن او، آرخاینلیقلا، «شاهنشاه حضرتلرینین خاطر مبارکلی آسوده اولسون. هر تصادفه قارشی تدبیر گورولموشدور. «دئییه وئردیگی وعده لرینی خاطرلادی. اونون بوسوزلری شاه آرخاین ائتمیه ییلمزدی. خلقین اعتراض و ایستکلرینه قارشی، دولتین بوتون مسلح قوه لری سفربرلیگه آلینمیش ایدی. «بس بیزیم جناب اشرف نه فکرده دیر؟» دئییب تلفونو الینه آلدی.

آلو! بلی، ئوزودور. بلی؟ وضیت خوش دگیل؟ نه اوچون؟ جبهه واحد؟! بوتون دموقراتیک جمعیتلر؟ حزب توده نین رهبرلیگی آلتیندا؟ آها! نه؟ خیر! ممکن دگیل! سن استعفا وئره ییلمزسن! آتسه دوتمالی! قیرمالی! داغیتمالیدیر!.. بلی، بلی! دئییب، الینده کی دسته بی یثره آتدی. اللرینی دالیندا چارپازلایاراق، شاخ آددیملارلا اوطرف بوطرفه قدم وورماغا باشلادی. یادینا ییرشئی دوشموش کیمی، بیردن وزیر یانینا چاغیریب، بیر کناردا اونونلا خیسینلاشدیلار. وزیرهارا ایسه، تله سیک یولادوشدو.

بودقیقه لرده شاه ئوزونو محاربه ده حس ائدیر، بیر فرمانده کیمی، اوردو باشچیلارینا، ائله جهده، علیرضا یا مأموریت وئریب، تله سیک شهره گوندردی. بیرتک شاه اضطرابدا دگیل، بوتون سارایی همه مه و هیجان بوروموشدو. شاهزاده خانملار، شاهزاده لرین و بوتون دربار آدمالارینین اوزونده اوچقونلوق، حرکتلرینده شاشقینلیق وارایدی. اونلاری

ال - آياغا ساليب قورخودان، آتومات گولله لری قارشيسندا سینه گرهن جوشغون خلقيں «خائن شاهها ئولوم!» «فساد يوواسی داغيلمایدير!» دئییه، شهرده لپه له نن عصيان سسی، دربارین دیوارلارینا، حتا دروازه سینه بئله، سلطنت وقوجا سیاستمدارین علیه نه یازيلمیش شعلار ایدی.

آرتیق اعلیحضرتین وطن ومات خواهلیق پرده سی پارچالانمیشدی. ایندی، اونون آدی محبوب دگیل، خائن... دئییه، دیللرده نفرتله یاد ائدیلمیشدی. بو آندا سارای طوفانا دو تولموش بیریلکانا بنزه یرده. سانکه تلاطم لپه لری ئوزونو شدتله اونون دیوارلارینا چیرپاراق، بوفساد یوواسینی پارچالایب، داغیتماق ایسته یردی.

شاه آناسینین و شاهزاده خانملارین آلولانان اضطرارینی یاتیرتماق اوچون، ئوز وقارینی پوزماماغا، حادثه نین ساده یکله ساووشا جاغینا اینانمیشدی. چالیشیردی. آنجا ق، سیمسیز تلفون خبرلری، دشمن قوه سیله حسابلاشماق، غفلتاً محاصره یه دوشموش بیر فرمانده کیمی، اونو، مات قویموشدو. او گلن خبرلره باخدیجه جاگوزلری بویویور، آزاقلیردی عقلینی شاشیرسین. «خلق آخینین قارشیمی آلینماز بر مسئله یه دونوب.» «هرئیرده آتش امری وئریلدی.» «توپخانامیدانیندا... نمره لی تانک عصیانچی دسته لر طرفیندن اشغال اولوندو.» «شاه آباددا علیرضا محاصره یه آلینمیشدیر.» شدتلی آتش نظامی دسته لرین هجومی نتیجه سینده علیرضا محاصره دن چیخاریلدی.» «بعضی نظامی دسته لر خلقيں اوزرینه آتش آچماقدان بویون قاچیریلار.»

بو خبرلر شاهین نظریندن کئچدیکجه، باشینین توکلری ییز - ییز اولوردو. غیر ارادی اولاراق، گوردو یویوخونو بیرده خاطرلادی. قورخودان اونون رنگی کاغذ تک آغارمیشدی. گوزلری خسته آدم کیمی چوخورا دوشموشدو. تلفونو الینه آلاراق،
- آلو! آلو! بلی، بلی! منیم طیارم حرکتیه آماده اولسون! بلی، بلی! دئییب، تلفونو یثره قویدو. اونون بوتاه شیرینی دربار اهلی اوچون خطر اشاره سی ایدی. چمدانلاری یغیشدیرماغا باشلادیلار.

شهرین هر طرفیندن «خائن شاهها ئولوم! سسلری گئتدیکجه اوجالپر،» رد اولسون قوام! «سوزلری داهادا یاخیندان ائشیدیلیمگه باشلیردی. بو حالدا وزیر جنگ رنگی قاچمیش، هیجان واضطراب ایچریسینده ئوزونو ایچری سالدی.

- شاهنشاه حضرتلری، نه دور موسوز؟! خلقيں کین و غضبی دربارا قارشیدیر!
- دربارا؟!!

- بلی، دربارا! شخصاً شاهنشاه حضرتلرینه قارشیدیر. ایندییه قدر اللرده گزن عکسینیز، خلقيں آياقلاری آلتیندا تاپدالانماقدادیر. مجسمه لرینیزی دارماداغین ائدیبلر.

- مجسمه لریمی؟!!

- بلی، قربان!

- بس مسلح قوه لر نه ائدیر؟

- مسلح قوه‌لر آخنین قارشیسندانا بکثیره بیلمیرلر. اوتوماتلار بیچدیکجه، اونلار قیزمیش نرکیمی، سربازلاری چیغنایب، کئچیرلر. دئدیکده، شاه هوولوندن یئنه تلفونو الینه آلدی.

آلو - آلو! بلی! طیاره حاضر دیر؟ چوخ گوزل! دئییب، تلفونو یئره قویدو. بو حالدا درباروزیری ایچری گیردی. اونون گلیشی شاه، بئیننده چاپان آت دیر ناقلارینین ضربه سیندن یاخا قورتارماغا بیر آز فرصت وئردی. یئنه هرایکسی بیر آز خیسینلاشدیلار. اونلارین مایوس باخیشلاری و چهره لرینده قیملدانان امیدسیزلیک، اربابلارینین منفی نظریندن حکایت ائدیردی.

ساعت اوچه آز قالیردی. قوجا سیاستمدارین گلدیگینی خبر وئردیلر. او، هولناک ایچری گیریرکن، یغیلماماق اوچون قاپییا سوکندی. رنگی سارالمیش، چوخورا دوشموش گوزلری، جانی چیخماخدا اولان آدام کیمی آخماقدا ایدی. جلد اونون قولتوغونا گیریب، یوموشاق صندلینین اوزرینه یخدیلار. کیمی اوزونه سوسه پیر، کیمی بورنونا نشاتیردوتور، کمیده یاخاسینی آچیردی. او، یاواش - یاواش ئوزونه گلدی. تئزیر ایستکان شربت ایچیر تدیلر. اوره یی بیر آز توخدا دیقدا، تیتیه - تیتیه الیرینی جیبینه اوزاتدی. وئردیگی کاغذه شاه گوز دولان دیریب تله سیک، - یوخ! بو وضعیتده استعفا وئره بیلمزسن. دئدیکده، او، دوداقلاری اسه - اسه.

- اعلا حضرت! منیم استعفای قبول ائدین! کابینه مین سقوطینی تئزخلقه یئتیرسن! والا، بو عصیان اگر، بیر آزدا دوام ائدرسه، نه اینکه تخت تاج، حتی حیاتیتمیز بئله خطرده دیر. دئییب، یئیندن - بو عصیان دگیل، انقلاب دیر! دئییه میریلدا ندی. بودقیقه لرده، هر طرفدن «خائن شاها ئولوم!» «محو اولسون قوام!» شعارلاری گئندیکجه شدتلنه ن تلاطم لپه لری کیمی، ساراین دیوالارینی آشاراق، ئوزونو ایچری ورور، شهرت و شهوت و حریص لرینی تیتیه دیردی. سالوندا بیر آنلیغا، مدهش بیر سکوت حاکم اولدو. هره ئوز فکرینده: «نه ائتمه لی؟» «من نجه اولاجا غام؟!» دئییه، دوشونوردو. آنجاق، آرتیق دوشونمگه وقت یوخ ایدی. قوجا سیاستمدارین پیشنهادی صون علاج ایدی. بوا یسه، شاه چوخ آغیر گلیردی. او، ئوز توپوردیونویا لامالی، جانلی بته ستایش ائدنلر یانیندا اولان حیثیتینی الدن وئرملی ایدی. بواونون اوچون آغیر بیر ضربه ایدی. آنجاق، نه ائنده بیلردی؟ قاپاقدان خلقلین غضبی، انتقام، بلکه ده ئولوم دورور، بوتون، بوتوکولن قانلارا او - ئوزو سبب دیر. بونو خاطرلایاراق، قوجا سیاستمدارین استعفا سینی قبول ائتدی.

بیر آز صونرا، تهران رادیوسو قوام دولتینین سقوطینی، هوا دالغالاری ایله، بوتون دنیا یا یئتیردی. بوسس ایران خلقلین دیکتاتور لوغا قارشی، غلبه سسی ایدی.

۱۳۳۱/۵/۲۴ شمسی

(قید- بو حکایه ۱۳۳۲ - نجی ایل مرداد آیندا «چلنگر» مجله سینین، آخیرینجی شماره

لرینده درج اولونوپدو.)

نامه‌ای از استاد شهریار

تبریز

۵۸/۳/۱۶

هیئت محترم مجله وارلیق

با تقدیم سلام و تحیت به فرد فرد دوستان بسیار عزیزم تصدیق می‌دهد از همتی که برای علم کردن این مجله مبذول فرموده‌اید بنده هم به نوبه خود بسیار متشکر و حقّامیاهی و مفتخرم. اگر بناست که خرج آن مشترکاً داده شود بنده را هم جزء هیئت خودتان بنویسید و حصه بنده را تعیین بفرمائید بفرستم من حالا شخصاً هیچ خرجی ندارم و حقوق هم مکفی است میتوانم هرچه که بود دونگی خودم را بپردازم. آقای فاضل بنده منزل بود مجله را دید خیلی خوشش آمد کارت ایشان را میفرستم که اگر آبونمان قبول میکنید برای ایشان هم بفرستید.

تبلیغ و منبر ایشان هم مغتنم است برای تهیج ذوق جوانان تبریز.
توفیق همه دوستان را برای همیشه در دعا و نماز مسئلت دارم.
قربان همه‌تان - شهریار

حضرت استاد شهریار

مجله وارلیق نهایت خوشوقت و مفتخر است که استاد عزیز مجله فرهنگی وارلیق را وابسته یخود میدانید و صفحات آنرا بانوشته‌ها و اشعار گرانبهای خودزینت می‌بخشید. سهم شما در (وارلیق) موجودیت فرهنگی ما بی‌کران است. شما برای ایران و بخصوص آذربایجان شخصیت گرانقدری هستید که در زمان حیات جاودانی یافته‌اید. این مجله بلطف و توجه شما نیازمند است و امیدواریم با اشعار و انفس نفیس شما و همشهریهای فرهنگ دوست و علاقمند بزبان مادری مجله وارلیق در راه خدمت بخلق روز بروز توفیق بیشتری پیدا کند.

باتقدیم احترامات و ادعیه خالصانه

هیئت تحریریه وارلیق

شعر از استاد شهریار

(آزادلیق قوشی وارلیق)

هرچند قوتولماق هله یوق دارلیغیمیزدان
(وارلیق) نه بیزیم تکجه آزادلیق قوشیمیزدیر
به به نه شیرین دیللی بوجنت قوشی طوطی
دیل آچمادا، کارلیق داگندر، کورلیغیمیزدا
دشمن بیزی ال بیر کۆره تسلیم اولی ناچار
هرانقلابون (ووریخی)، صون بنالیق ایستر
هشیار اولاسیز دشمنی مغلوب ایده جکسیز
(بیر لیک) یارادین (سۆز بیر اولار بیز کیشیلرده)

آما بیر آزادلیق دوغولوپ وارلیغیمیزان
بیر مژده ده وئرمیش بیزه همکارلیغیمیزدان
قندین آلپ الهامیله دیندار لیغیمیزدان
چون لاللیغیمیز دوغوشیدی کارلیغیمیزدان
تسلیم اولسوروق دشمنه ناچار لیغیمیزدان
دستور گرك آلماق داهامعمارلیغیمیزدان
دشمناریمیز قورخوری هشیارلیغیمیزدان
یوخلیقلاریمیز بیتدیره جک وارلیغیمیزدان

تبریز - ۵۸/۳/۱۵ شهریار

استاد حبیب ساهر

یوردوموزون، درین دویغولو شاعری، خلقمیزین دردلرینی ترنم آندن اوستاد ساهرین یارادیجیلیغنی، ۱۳۲۰ ایللریندن بویانا دیلیمزه کونول ویرنلر تائیر و قیمت ویررلر. او آریامهر کابوسونون حاکم اولدوغی اوزون ایللر یوینجا داسومادی؛ «وارلیق» بورادا شاعرین «خزان» شعریندن بیر پارچانی اوخوجولارینه ارمغان ایدیر. اوستادین آدینی کچن صاییمیزدا «ساهر» یازدیغیمز سوزلرینده کی سحری داددیقدان صونرا بیزه حق ویرنلر چوخ اولاجقدر.

بیر چوخ خزان،

کلیب، گنجدی.

بیر چوخ کروان،

قونوب کوچدی.

بیر خزاندا

یتیم قالدیق.

بیر خزاندا

آلوانلاندیق.

ان نهایت،

خولیارلارین هاواسیندا

قانا دلانیدیق...

بیر خزاندا

پارلاق، قیزیل،

گونش دوغدی.

بیر خزاندا

بولوت کلیب،

گونو بوغدی!..

آتلا بارکن خزانلاری،

زمان بیزی قووالادی.

کلدی زمان،

گنچدی زمان.

آیری دوشدوک

یوردوموزدان.

حسرت قالدیق:

. سرین، سرین بولاقلارا،

گول - چیچکلی اوتلاقلارا...

زمان گنچدی...

بیز قورودوق.

سوسوز قالان.

آغا جلا رتک.

طراوتدن،

سالدی بیزی

بیلمم غربت؟

یوخسا فلک؟...

وارلىق نەدر؟

يازان : ەلى تېرىزى

ھەندەن ئۈنچە، (وارلىق) دركىسى نىن وارلىقىمىز اوغروندا يايىلىپ و نىللىرىمىزىن اللىرىنە چاتىدىقىندىن اولدوقچا سئويندىگىمى سۇيلىەپ، و اونا داھادا اوستون باشارىلار آرزوسوندا اولدوغومى بىلدىرمك اىستەيرىم —واما، وارلىق نەدر؟ بو سۇز، ھەندەن ئۈنچە بۇيوك بىر ملتىن وارلىق جانلاندىرماق، و اولدوغون پارالاتماق، و ايندىكى دورومون و موقىيتىن روحلاندىرماقدىر.

اوزون ايللىر، حتى يوز ايللىر بويوجا، چتىن چتىن دارلىقلار و بوغونتى—سىخىنتىلار دوشن تارىخى وارلىقىمىز، سونقرە ايللردە، بىزى خلق آراسىندا كۇزىلدىن ايتىرىپ و سۇزىلدىن سىلمىشىدى.

ملى ستمىن آچىمىش دادىن، آزاراق ملتىر بىزىم كىمى دادمىش و بىزىم كىمى اونودولماز ياددا ساخلايا بىلر، چونكى باشقا ملتىر، آجى مىلى ستم اوزرىنە آپاردىقلار ساواشلاردا ئوزلىن ھىچ اولمازسا دنيايا تانىتماقا امكان تاپمىشىدىلار و دنيا اونلارنى اوجا فرىادلارنىن ئاشىتىپ عكس العمل كۇستىرىدى لاکن بىزە گلنىچە، ھىچ بىر يىردىن، و ھىچ بىر ياندىن مطلقا امكان اولمادىقى اوچون آجى مىلى ستمىن آلۇولارىندا سىسسىز يانىپ و سىسسىز قوورولوردۇق. بوكىمى، بوغونتى مىلى ستم ،دنياىن ان بىرىنچى سىخىنتى و بوغونتى مستەمرە ئۆلكەلىرىندەدە آزاراق و چتىن تاپىلار.

بىز اوچون (وارلىق) سۇزى. (بوخلوق) سۇزى ايله بىراىدى. وحتى، بو قرە و دار كۈنلردە، اوزون چاغلار دىنمىز — سۇيلىەمىز ئوتوشوب كۇچىندىگىمىز اوچون. بىر چوخلارىمىزىن دوشۇنچەسىندىن دە (وارلىق) سۇزى سىلىنىپ و اونودولموشدىر،

و ايندى، (وارلىق) بىز اوچون بۇيوك بىر سۇز و مقدس بىر شماردىر. بوگون، اونلارچا يايىلان توركچە دركى و غزەلرەن، جور بەجور يوللاردا و دوشۇنچەلردە اولدوقلار ايله بىراىر، ھەندەن ئۈنچە (وارلىق) و دىرىلىك آرزوسى و دىلگى ان باشدا اولان سۇزدىر.

بو گۈنكى مىلى دوروموموز. وارلىق و كمىت سۇزى اولايلىرسە، صىباحكى سۇزوموز. اوجالىق و كىفەت ايشى اولمايدىر، و بونون اوچون جور بەجور دوشۇنچەلردە اوجالىق و كىفەت ايشى اولمايدىر، و بونون اوچون جور بەجور دوشۇنچەلردە

و جور به جور يوللاردا اولدوغوموز بير يانا، آنجاق ملی وارليق اوغروندا باخيش و يثريشيميز بير اولمالي و اونودولماز اولماليدر.

وارليق اولماسا، اوچاليق و عزت اولاييلمز، هابئله اوچاليق و عزت اولماينجا ئولوم سؤزي، هر بير اوشونن ملت اوچون ياراشان بير سؤزدور.

ملی وارليقيمیزی، هيچ بير ئوزگه يوللارا سورمەدن و آيرمادان، و اونون اوغروندا ملی وجدان و ملی شرف ايله جانندان چاليشماق بيز اوچون ان پارلاق و سؤنم شرفدور.

خلق لر آراسی، اليميزده اولان قومی سجل (شناسنامه) و هویت، يالنين آنا ديليميز و آنا معارفيميزدر، بو ملی ديل تکهجه لغت و سؤز دگل. بلکه او، بويوک بير ملتین درين و گنل مشخصاتی و پارلاق محتواسيدر که اونداء، بير ملتین تاريخی، ادبیاتی، فولکلوری، سجاياسي، آداب و رسموی، پيسیکولوژیوسی يثر توتماقدا و ملی سند کیمی تانيماقدادور.

اسارتلردن هله کامل قورتولمايان ملی مشخصاتييمیزی، او يولا، بو يولا، او ايسمه، يو ايسمه و هابئله او ايده ئولوژیوا و بو ايده ئولوژیوا ياپيشديرما مالی و ضميمه ائتمه ليک، بلکه بوتون بو ايده ئولوژولار، ايسملر، و يوللار ملی (وارليق) يميزا ضميمه اولوب تابع ياشاماليدر، چونکی ملی وارليقی ملی بير سرای و ملی بير ائو اولدوغونا گؤره بوتون دينلر، يوللار، ايده ئولوژولار. ايسملر اثاث و اسباب اولوب اونا وارليق و گؤزه لليك آرتيرماليدر. ملی وارليقيميزين حريمينده. جور به جور عقیده لرین، مراملارین و مسلکلرین قیزقین ده وەرلر و پوزغون قاطرلار کیمی جولان سالیب و یا یورغا چاپماسی بو مقدس ملی حريمین طبعی دورومونی و يثريشینی پوزوب ديدرکين ائدر، نئجه که ايندييه کیمی ائتميش ایدی.

بيرده، ايندييه کیمی دستوری و فرمايشی تاريخلرده بيزه گؤره يازيلان (قان تۆکن و تالانچی) يالانلاردان استناد ائتمه لی و بوتون بونلارین سوئی نيئت و بيزه دشمن اولدوقلارین آيدينجاسينا گؤز ائوينه آلمالی و يثنيدين آراشديرمالیيق.

يوخاری توپورن بير کيمسه، گرک بونی بيلسين که اونون توپورجگی اشاغی اننده يئنه ده اونون ئوز اوزونه دوشه جکدر، بونون اوچون تاريخيميزه و ملی شخصيتلريميزه ئوزگه لر گؤزلوگی (عينک) ايله باخمالیيق.

ئوزه ل و خصوصی عقیده و ايده ئولوژولاريميز ئوز يثرينده، آنجاق ملی وارليق و ملی حيثيت اوغروندا هاميليقيجا سسرسه والـ الـه و ثريب ياشاسين ملی (وارليق) ديه قارداشجاسينا چاليشمالیيق.

بونون قالانی وار

جادى(جادو)

منى افسونلايان جادى
دىلىمى باغلادى
توتاليمدن دئدى، توتدوم
اۋزومى اونوتدوم
من قاچدىمسا اويتىشىدى
من نەاكدايمسە اويىچدى
امك منىم اولدى باراۋونون
يادلار منىم ياد اونون
اوتان اۋزوندىن دئدى من اوتاندىم اۋزومدىن
اوتاندىم سسىمدىن سازىمدان سۋزومدىن
آيرىلدىم اصلىمدىن اۋكسوز(يتىم)قالدىم
اونا باغلاندىم كۋكسوز(رىشەسىز)تالدىم
بىر زمان كۋگلردە قانات آچان من
قارائلىق ائللەرە ايشىق ساچان من
اوجادئيا (جادويا) قاندىم
باطلاغا يوۋارلاندىم(دوشدوم)
گىجەيە كۋمولدوم(مدفون اولدوم)
ياشامادان اۋلدوم
او جادى
منى آولادى
دىلىمى باغلادى
آچىلمازسا دىلىم
من آرتىق من دگىلىم

حاجی میرزا حسن رشديه

يازان : حسن مجيدزاده (ساوالان)

آذربايجانين حرمتلايق بۇيوك شخصيتلريندن بيرى حاجى ميرزا حسن رشديهدير. او يوزايله ياخين عمرونده ئوز خلقي نين و بوتون ايرانين معارف و آزادلىغى اوغروندا چاليشميشدير (۱۸۵۰-۹۶۶). رشديه اهل علم بير عائلده دنياه گوز آچىپ، بۇيويوپ و آتاسى آخوند ملامهدى يانيندا درس اوخودوخدان صونرا يوكسك (عالى و بالا) تحصيل ايچون بيروتا كتميشدير.

ميرزا حسن رشديه بيروتا تحصيل ائناسيندا تورك آيدىنلار (روشنفكر) يله تانىش اولوپ صونرا استانبولا كندميشدير. استانبولدا توركجه تدريسات و الفباء اوزرينده تدقيقات ائتديكن صونرا، ايروانا اوگى قردشى نين يانينا كندميش. رشديه استانبولدا مكتب لرى و توركجه تدريس سيستىمى نى مطالعه ائدركن مكتب اعدادى رشديه و اونون معلم لريله ياخيندان تانىش اولوپ اونلارلا تبادل افكار اتميشدير. آذربايجاندا مكتب يادا دوشنده درحال رشديه خايله گلير و آنادىلى تعليمينده ايلك كتاب يازان اودور اونون (وطن دىلى) آديندا يازديغى كتابى نى تدريس اصولى ايله يازيلان ايلك كتابدير.

اوخلقين اولا آنا دىلينده اوخويوب يازماغى بير اساس كيمي قبول اديب و بو فكريندن تمام عمرونده دفاع اتميشدير. البته مرحوم رشديه آپاردىغى مبارزه ده بيرچوخ مشكلات و مانع لرله قارشىلاشميش و حتى ناروا تهمتلره معروض قالميشدير. اونون وطن دىلى آدىلى كتابى پهلوى رۇمى نين استعمار فرهنگى و فاشيستىك سياستى نتيجه سينده ممنوع اولدو و خاطرلردن سيليندى.

۱۳۲۶-۲۵ ده آذربايجان دموكرات فرقه سى ايش باشينا گلندن صونرا بو كتاب تكرار چاپ اولدو و آذربايجانين هريرينده و حتى خمسه محاليندا مدرسه لرده اوخوندو. بو كتاب خلقيش ياشايشيندان آلينميش تدريس كتابى دير. و رشديه نين متديله عرب الفبا سيله ۶۰ ساعتده سوادلى اولماق يعنى اوخويوب يازماق ممكن اولوپ بو متد سايه سينده بيرچوق انسانلار سوادلى اولموشلار.

رشديه نين اوغلو و عىن حالدا ده گرلى عالم و يازيجى لاردان اولان شمس الدين رشديه نين دندىگينه گوره باباسى، اميرعلى خان امين الدوله نين دعوتيله تهراندا ۱۳۱۵ قمريده گر بلاى عباسعلى باغيندا تازه اصولا بير مكتب آچميش وامين الدوله بو اقدامدان صونرا صدر اعظم اولموشدور.

رشديه ۱۸۸۲ ده ايرواندا آذربايجانلى توركلر ايچون تورك دىلينده بۇيوك

بیر مکتب قورموشدور. تبریزده قوردوغو مکتب ۹ دفعه حکومت طرفیندن باغلانمیش
—سادا رشدیه نین یورولماز و صارصیلماز اراده سیله تازه دن آچیلیمیشدی. دئمک
الورکه میرزا حسن رشدیه بوتون حیاتی نی تعلیم و تربیت یولوندا مخصوصا آنا
دیلمینی اوز خلقینه اورگتمکله کچیرمیش و بو یولدا هیچ بیر سیخینتی، تهدید و
مشکلاتدان چکینمه میشدیر.

وطن دیلی کتابی ایکی بؤلومدن عبارتدیر. بیرى الفبا تعلیمی و بیرى ده
مثال لاردیر. الفبا تعلیمی باشلیجا ائل ادبیاتی اساسیندا قورولموشدور. مولف آیری
آیری معنی و مفهوملاری اوشاقلارا تفهیم اتمک ایچون مختلف مثال لار و آتالار
سوزوندن کمک آلمیشدیر. آتالار سوزیله وئريلمیش مختلف مثالار مختلف معانی
و مفهوملاری اوشاقلارا اورگتیر. بونلار اوشاقلاردا خیرخواهلیقا میل و شرارت
و یالانچیلیق، ریاکارلیقا نسبت اکراه حس لرینی تلقین ائدیر. مثلا:

اؤزگیه قویوقازان اؤزو دوشر. خائن هیچ زمان آرتماز. درس اوخویان
درسدن دویماز. بوگونون ایشینی صاباحا قویما. و سایره....

وطن دیلی کتابی نین ان گؤزل طرفی اونون صاف و سلیس تورک دیلینده
یازیلما سیدیر. بو کتابدا سوزلر تورکجه دیر، جمله لر قیصا و ساده، افاده لر
آیدیندیر. مثالار ساده و ییغجامدیر.

رشدیه خلقی نین سعادت و آزادلیغی نی تامین اتمک ایچون (جمعیت تنویر افکار)
ی تاسیس ائتدی. ۱۹۰۶ ایلینده بو جمعیتین بؤیوک اولچوده فعالیتی اولموشدور
رشدیه نین حیاتی نی و خدمت لرینی تانیتماق ایچون بئله بیر قیصا مقاله دگل بلکه
بویوک بیر کتاب یازمایا احتیاج واردیر.

بیر مکتوب

بسم الله الرحمن الرحيم

رحمت و نعمتی دنیا و آخرت ده بلاتفاوت کل مخلوقاتا واصل اولان الله تعالی نین مبارک اسمی ایلن. محترم وارلیق مجله سینین صاحب و محرر لرینه سلام و احترامیمی عرض ائتدیکن صونرا توفیقینیزی صمیم قلبدن آرزولاییرام. قومیمیزین ئوز دیلینده اوخویوب یازماسی، مدرسه لرینده (بوتون سطح لرده) آنادیلینده تدریس و تحصیل و تتبعی، عدلیه ده ئوز لسانیه دعوی آچماق. دفاع ائتمک و حکم آلماسی، مکتوبلاشماسی، رادیو و تلویزیون دان ئوز سسینی ائشیتمه سی، چریده و مجله لرینده ئوز دیلینی اوخوماسی ان طبیعی حقدور.

طاغوتون حکم سوردوگی دؤرلرده، بونلاردان غفلت او رژیمین طبیعتی اقتضاسیدی. لکن اسلام جمهوریتینده آرتیق بئله ظلم و الله تعالی نین امر و بویروقلارینا اطاعت سیزلیک ممکن و متصور دگیل. یوخسا اسلام جمهوریتی ئوز جوهر و فلسفه وجودینی انکار ائتمیش اولاجاقدور. قرآن کریمین متعدد آیه لرینده بو مسئله تام بیر وضوحلا بیان بویورولموشدور. «ابراهیم» سورة مبارکه سینده بئله تبلیغ ائدیلمیشدیر: «وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه لیبین لهم...»

ترجمه سی: یامحمد هئچ بیر رسول گؤندرمدیک مگر ئوز قومونون دیلی ایلن تا اینکه قومونا الله تعالی نین حکملرینی اونلارین لسانیه بیان ایدیپ و اونلارا آندیرسین. صونرا سورة مبارکه «حم السجده» ده عیناً بئله بویورولوبدور: «ولو جعلناه قرآنا اعجمیا لقاولا لولا فصلت آیاته اعجمی وعربی...»

یعنی یامحمد بو قرآنی عرب دیلینده سنه نازل ائیلهدیم سنن قومون عرب اولدوغونا گؤره گرهک اونون حقیقتینی درک ائدوب ایمان گتیره ایدیلر. یا اینیمه، ایمان گتیرمه دیلر اگر بو قرآنی عجم دیلینده (عرب طایفاسی، ئوز لریندن باشقا یشراوزونده مختلف طایفالارین هامی سینا «عجم» دئییرلر) قرار وئرسه ایدیك، داخی دا انکار ائدیپ، البته دییه ردیلر نهدن ئوتری بو قرآنین آیاتی بیزیم آنلایاجیمیز دیلده بیان اولماییدیر. بو نتیجه اولار که ییز ئوزوموز عرب اولاق، کتابیمیز عجم دیلینده نازل اولسون؟..

حقیقت ده تبلیغ و ارتباط دیلی بونص صریح ده ده بیان اولدوغی کیمی گرهک ائشیدن و اوخویانلارین دیلینده و اونلارین آنلایاجی صورتده اولسون. ضلالتله باخین کی بو بویروق وقاعده نی ترسه سینه چوء وورمک ایسته دیلر. میلیونلار جا انسانی «پیاملار» ین دیلینده اوخویوب - یازماغا مجبور ائدیلر. الله تعالی بوضلاتلره

دوشه نلره و خلقی ظلم و جبرایله آگری یوللارا گؤتورنلره لعنت ائتسین- آمین. سؤ- زوسی فوق الذکر آیه شریفه نین صون قسمتینین ترجمه سیننی ئوز حالیمیزه تطبیق و زورلان بیزی ئوز دیل و مدیتلرینه باغلاماق ایسییه نلرده بیلمه لی دیرلرکی و تکرار ائله مکله کسیرم:

(بو نتیجه اولارکی بیز ئوزوموز آذربایجانی اولاق و بیزه متوجه اولان پیاملارین هاممسی بیزلره عجم دیلینده تحمیل اولسون؟)

بیزی تورک و آذربایجانلی اولدوغوموز ایچون هئچ بیرجوره باغیشلایانمایانلار و زورلان بیزی ئوز دیل و مدیتلرینه باغلاماق ایسییه نلر ده بیلمه لی دیرلرکی بو دوپه- دوز الله تعالی نین مشیت و اراده عالییه سیننه قارشى ایلیمسانه بیر عصیاندر. تشبه که «الروم» سورة مبارکه سینین ۲۱ ینجی آیه شریفه سینده بئله نازل اولموشدور: «ومن آياته خلق السموات والارض و اختلاف السننکم والوانکم ان فی ذلک لایات للعالمین». یعنی: «بیرده الله تعالی نین قدرت کامله سیننه دلالت ائدن دلیل و برهانلاردان گؤیلرین و یئسرین خلق اولونماسیدیر بیرده سیز نوع بشرین دیلرینیزین و رنگلرینیزین مختلف اولماسی الله تعالی نین قدرتییه بویوک دلیلدر، در حقیقت بو ذکر اولونان امرلرده الله تعالی نین قدرت و عظمتینه عالم شخصلر- ایچون دلیل و برهانلار موجوددر.»

بلی بورنگ- و دیل و مدیت فرقلری آنلایانلار ایچون عبرت و عقلله نمه وسیله سیدیر. اما معاند جاهل و ظالملر، بوتون آلهی ایتلری، غفلت لریندن اؤتوری، گؤرمه مزلیکدن گئیرلر. بیزه اندیلن بوقدر ظلم و اعتسافین سببی بو ناکس ظلمه نین ضلالت و کفر و نندن باشقا بیر شئی دگیل. لکن اسلامی جمهوریتیمیزده انشاءالله بو مغرض مفسده لرده تئزلیکله جزالارینی تاپاجاقلار. فان للذین ظلمو ذنوباً مثل ذنوب اصحابهم فلا یستعجلون. (والذاریات سورة شریفه سینین بو آیه مبارکه سی نین ترجمه و مآلی: یامحمد او آدمالارکه منه ظلم ائلییب و سنی تکذیب ائتدیلر اونلار ایچون عذابدان اونلاردان قابق گئچن اونلارین یولداشلاری و نظیرلرینین حصه سی کیمی بیر بویوک حصه عذاب واردیر، داهی او عذابی ایستمه کده عجله ائتمه سینلر عنقریب عذاب زمانی گلیب اونلارا یتیشه چکدیر.)

والسلام و رحمة الله وبرکاته

سید عبدالحمید سرخابی

خلاصه و مضمون نامه رسیده:

در این نامه پس از آغاز سخن به نام خداوند بخشنده و مهربان اشاره می شود خواندن و نوشتن، تدریس و تحصیل (در تمام سطوح) و تحقیق، طرح دعوی و دفاع و حکم دردادگاهها، نامه نگاری، داشتن برنامه کامل از رادیو و تلویزیون و جراید و مجلات همه بزبان خود حق مسلم هر قوم است. در دوران طاغوت عدم توجه به این نکات ناشی از طبیعت آن رژیم بود، لکن در جمهوری اسلامی اگر این حقوق ندیده گرفته شود در حقیقت جوهر و فلسفه وجودی جمهوری اسلامی انکار خواهد شد. در قرآن کریم بوضوح در این مورد احکامی موجود است؛ چنانکه در سورة ابراهیم چنین آمده است:

وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه لیبین لهم...

(و ماهیچ رسولی در میان قومی نفرستادیم مگر به زبان آن قوم تا بر آنها معاریف و احکام الهی را بیان کند...) و نیز در سوره مبارکه حم السجده چنین می‌فرماید:
 ولو جعلناه قرآنا اعجمیا لقالوا لولا فصلت آیاته اعجمی و عربی...
 و اگر، این قرآن را بزبان عجم می‌فرستادیم کافران می‌گفتند چرا آیات این کتاب بزبان عرب به روشنی و تفصیل نیامد... ای عجب ایا کتاب عجمی به رسول و امت عربی نازل می‌شود؟

درسی که از این آیات باید گرفت تناسب زبان پیام بازبان مخاطبین است و به استناد به آیه کریمه سوره الروم: و من آیات خلق السموات والارض واختلاف السنتکم والوانکم ان فی ذالک لآیات للعالمین. احترام خصوصیات و هویت اقوام مختلف که آیات خداوند بزرگ است. در دوره جور و ظلم گذشته عده‌ای از خدا بی‌خبر خواستند احکام خدائی را وارونه کنند و شنوندگان را به زبان پیام‌های صادر از مرکز سازند اینان معاندین و مغرضین و مفسدین‌اند و چون دیگر مفسدین البته به جزای اعمال خود باید برسند. بر جمهوری اسلامی است که این آثار طاغوت را از چهره فرهنگ این کشور اسلامی بشوید و تئورسین‌های نظام ظلم و اعتساف سلطه فرهنگی واحد را به کیفر اعمال خویش برساند و دامن اسلام را از شر انفاس و افکار پلید آنان مبرا سازد.

سید عبدالحمید سرخابی

اونو دولماز خلق شاعری سهندین خاطره سینه

جمعه آخشامی خرداد آیین اوچونده خلق شاعری سهندین باخین امکداشلاری و آذربایجانین فرهنگ وادیات خادماری طرفیندن تبریزه، تربیت کتابخانا سنین سالونوندا اونو دولماز شاعر ایچون بویوک خاطره مجلسی قورولموشدی. مجلس استاد محمد حسین شهریارین مباشرتی ایله اولموش و مجلسده شرکت ائدنلر ایچون دعوتنامه استاد شهریارین طرفیندن گؤندریلمیشدی. مجلسده تبریزین فرهنگ و مطبوعات خادماری، آیری-آیری سیاسی اجتماعی گروهلارین نماینده لری، آذربایجان انجمنینین نماینده لری، رادیو-تلویزیون مخبرلری، سهندین دوستلاری و عائله سی شرکت اتمیشدیلر.

سالونون پرده سینین و دیوارلارینین گؤزه چارپان یثرلرینده سهندین شعرلریندن گؤزل نمونه لر آسيلمیشدی. بوشعرلر قدرتلی شاعرین خاطره سینینی جانلاندیریر و مجلسده کیلره شاعری ئوز کنارلاریندا احساس ائتدیکلرینه ایناندیریردی. شعرلرده اوخووردوق:

سهند و انسان

انسانلا گول آچیر، انسانلا سولور.
انسانسیر حقیقت اولسا، کور اولور.

حقین، حقیقتین باغچاسی هرواخ
آن بویوک حقیقت انساندر آنجاق،

سهند و عشق

ایچیمده سونمه یین عشق آتشی وار.
باشیممی توتسدا قسارا بولوتلار.

یوخ، منده سهندم باشیم اوجادر،
منده صفاسی وار گوللی بهارین،

سهند و ایشیق

قارانلیقدان دوغور، سویوق-آلدانیش
اوناباش اندیرمیش، بونو قارقامیش.

ایشیقدان دوغور ساییستی لیک، ایستی
محبت آختاران انسانلیق دئمک،

سهند و استاد شهریار

گل باشین اوجالداق قوجانبریزین،
چکک قایغیسیننی ئوزا کلمیزین.

بوگون من سهندم، سن شهریارسان
بیر کره یادلارین داشینی آتاخ

سهند و آنا وطن

چوخ، ياخشى بيلير سيز فيريلدا قچيلار، من نه وطن سيزم، نه ده گۆبه لك
دوغما دياريم وار، بويوك ائليم وار، منيمدر هم گنجميش، هم ده گله جك
مين ايل قاباق بابام غازان دنميش كن بوتون سيزين اولسون تور ياغييم داشيم
تا لاديقلاريزي آل ميرام سيز دن قويون آنا مينان بير قوجا قلاشيم .

سهند و ولوم

كيم دنيير نولومدر جان دان ال چكمك بو نولومدن دوغور باشقا بير حيات.
انسان نوز جانيندان كنچمه سه دنمك، ابدى حياتا چاتارمى؟ هيهات!
مجلس، سهندين ابدى خاطره سى احترامينا بير دقيقه سكوت ايله آچيلدى. سهندين
استاد شهر يارا اتجاف انئديگى بو بيت ايله باشلانان:

چو در نهايت انجام يك سر آغازم چرا به وهم و گمان و قياس خود نازم

و بو بيت ايله قورتاران

اگرچه بادل پرسوز سرد و خاموشم همان سهند سرافراز زندگى سازم
فارسجا شعرى درين سكوت ايچينده اوخونان دان صونرا، سؤز استاد شهر يارا وئر يلدى.
استاد، سهند و اونون خلاقيتنه حصر ائيدىگى مفصل شعرى اوخوماغا باشلامقان اول،
بئله توضيح وئردى: سهندين خاطره سى ايچون يازديغييم شعرى اونا گؤره فارسى يازميشام
كى سهندى فارس اوخوجولارينا تائيتدير ايلام. شهر يار، شعرينده سهندين سؤز قدرتيندن،
آذرى شعرينده اولان مهارتيندن، بوگونكى آذربايجان شعرينين ميدانا چيخماسيندا
«حيدر باها منظومه» سنين تائيريندن، آذرى شعرينين و آذرى ديلينين سؤز اينجه ليكلريندن
فارس شعرى ايله متقابل رابطه سيندن و بير چوخ بوكيمى ادبى - بديعى مسئله لردن
دانيشدى. شهر يارين شعرى دفعه لره مجلسده كيلرين طرفيندن آليشيلاندى. شهر يار
مجلسى ترك ائندنه تهراندا ياشايان آذربايجانلilar طرفيندن تازا آذرى ديلينده چيخان
كتابلاردان استاددا تحفه وئر يلدى.

استاد شهر يارين شعريندن صونرا م. ع. فرزانه سهندين چوخ جهتلى ادبى - بديعى
يارا دييجيليفى، سهند شعرينين فلسفى - اجتماعى - انقلابى خصوصيتلرى، سهندين آذربايجان
فولكلوريندان و خلق ادبياتيندان بويوك بير الهام منبعى كيمي فايدالانماسى و اونون
بوگونكى آذربايجان ادبياتيندا يئري باره سينده ييغجام حالدا دانيشدى.

صونرا دكتور كاتيبى آذربايجان انجمنى طرفيندن سهندين سياسى - اجتماعى و خلقى
فعاليتى ختمده سهندين چوخ جوان ياشلاريندان سياسى - انقلابى مبارزه يه قوشولماسى و
اوزون ايللر بير فدائى كيمي خلقنين آزادليغي اوغروندا ووروشماسى باره ده معلومات
وئردى. دكتور كاتيبى سهندين ادبى فعاليتى ايله سياسى - اجتماعى فعاليتى آراسيندا اولان
ياخين و قيريلمaz رابطه نى نشان وئرمكده سهندين شعرلريندن نمونه لر كئيردى و سهندين

یولونون ادامه وئريلمه سینی آرزولادی.

دانشیقلا رین آراسیندا ودانیشیقلا ر قورتارانندان صونرا، آذربایجان شاعرلریندن: طرلان، آیدین، آذر (مراغه دن)، سؤنمز، صانعی، درفش، شیدا، بهمن زمانی و آیریلا ری سهندین خاطره سینه حصرائتدیکلری شعرلری اوخودولار.

مجلسده کیلر سهندین «شهریارا مکتوب» شعرینی منوچه-رعزیزی نین سسی ایله ائشیتدیلر. شعرلرده اولان روح جوشدوران صمیمیت و دوغمالیق مجلسده سیلیمنز تأثیر بورا خدی.

سهندین خاطره مجلسی ساعت ۹ - دا آخره چاتدی. لکن سهندین اونودولماز آدی آذربایجان ادبیاتنین قیزیل صفحه لرینده ابدی یاشایاجا قدر .

استاد شهریار مجلسی ترک ائندنده تهراندا یاشایان آذربایجانلیلار طرفیندن تازا آذری دیلینده چیخان کتابلاردان استاد تحفه وئر یلدی.

آذربایجان رادیو تلویزیونوندا

دکتر احمد علیزاده نین دانشماسی

کچن هفته تبریز رادیو تلویزیونی حزب جمهوری خلق مسلمانین باشکاتبی و انجمن آذربایجانین اجرائی کمیته‌سی عضوی دکتر احمد علیزاده ایله بیر مصاحبه اتمیش. آنا دیلینده دانشان ناطق آذربایجان خلقی نین ایراتین تاریخینده و مشروطه انقلابینداکی فداکارلیق و قهرمانلیقلاریندان بحث ادیب پهلوی زمانیندا آذربایجانا اولان ظلم و ستم دن نمونه لر ورمیشدیر. دکتر علیزاده ایران ملتینین اسلامی انقلابینین سبب و عامللرینی تجزیه و تحلیل ادرکن پهلوی رژیمین استبداد و جنایتلریله برابر فسادین انقلابا زمینه حاضرا دیغینی و بؤیوک مراجع دینی رهبرلیفیه بوتون ایران خلقی نین ایاقا قالغیب انقلابا وار قوسیه شرکت ائتدیگینی شرح ورمیشدیر. بو آرادا حضرات آیات عظام امام خمینی و شریعتداری و گلپایگانی دن آد آپارمیش و دئمیشدیر که انقلابین بو قدر تز موفق اولماسیندا پهلوی رژیمین منفی تاثیر یانیندا خلقلین اتحادینین یعنی سوز بیرلیگی (وحدت کلمه) نین ان مهم مثبت تاثیر ی اولموش و بونون ایچون انقلابین ایکینجی مرحله سینده یعنی سازندگی دوره سینده ده بوبیرلیگی حفظ ایلمه گیمیز لازمدیر.

بو انقلاب اسلامی اولوب و بیزه انسانلار ایچون ان قیمتی موهبت الهی صاییلان آزادلیغی ارمغان اتمیشدیر. مین لرجه هم وطن و جوانلاریمیزین جانلاری بهاسینه الیمیزه گلن بو آزادلیغی هیچ بیر قیمته الدن ورمیه جگیک. مشروطه انقلابیندان صورنا مستبدلر بیزیم بابا لاریمیزین غفلتیندن استفاده ادیب تکرار قدرتی اله آلدیلار و مشروطه نی عملا تعطیل ائتدیلر. مرحوم دکتر مصدق رهبرلیفیه الله ادیلن آزادلیق دا، ۲۸ مرداد کودتاسی ایله الیمیزدن گتدی. بو تاریخی حادثه— لردن عبرت درسی آلمالی یوخ و بودفعه آزادلیغیمیزی جانیمیز کیمی ساخلامالی یوخ. آزادلیق گئدسه جانیمیزدا گئدسین. بو منیم عقیده وایمانیم دیر و مطمئنم که عزیز همشهریلریم ده بيله دوشونورلر.

نامه‌ای ازدکتر جاوید:

قلم دردست دشمن است

دربین مردم شهرت دارد «قلم دردست دشمن است» این ضرب‌المثل عمومی حقیقت دارد، ای بسا در خیلی جاها ظاهر میگردد. این موضوع بدفعات از طرف هیئت حاکمه ایران در حق نهضت‌های ملی آذربایجان مصداق پیدا کرده است مکرر شوونیستهای فارس نهضت‌های ملی آذربایجان را تخطئه کرده در حق نهضت‌های حقیقی ضد استعماری و استبدادی آذربایجان تهمت‌های ناروا گفته و نوشته‌اند.

اگر روزهای دوره اول مشروطیت دوره جانبازی آزادخواهان آذربایجان به رهبری سردار ملی ستارخان و فرقه اجتماعیون ملاحظه شود آنچاهم نسبت به فعالیت مبارزین آزادی تهمتها زده شده است و قتیکه مجله مصور آذربایجان در زبان آذری و فارسی منتشر میشد شوونیستها آنرا تنقید کردند که چرا در زبان آذری نوشته شده است.

قیام مرحوم شیخ محمد خیابانی را تنقید کرده به کلمه آزادستان ایراد می‌گرفتند در حالیکه مرحوم خیابانی قصد داشت با حکومت جمهوری آذربایجان شمالی تشابه نداشته باشد. در حق نهضت ملی آذربایجان که به فداکاری مردم آذربایجان برپا شده بود و فعالیت‌های فوق‌العاده داشت متهم میکردند که مخالف استقلال و تمامیت ارضی ایران است در حالیکه نمایندگان مجلس ملی (نمایندگان انجمن ایالتی) به قرآن قسم می‌خوردند که حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران را مراعات نمایند. این حقیقت است که هیچ‌یک از رهبران نهضت ملی آذربایجان قصد جدائی از ایران نداشتند فقط طبق قرار قانون اساسی (۲۹-۹۰-۹۱-۹۲) که امتیازات به انجمنهای ایالتی داده است درخواست آنان بود.

یکی از تهمت‌هایی که به نهضت ملی آذربایجان می‌زدند بی‌علاقگی به مذهب بوده است. دعای صبحگاهی مدارس که ذیل درج میشود جواب دندان‌شکنی به پیاوه‌گویان است.

دروغهای دیگری که در حق نهضت و رهبران نهضت گفته و نوشته‌اند اغلب دور از حقیقت است عده‌ای از مخالفین نهضت با تمام منفی‌بودشان نتوانستند از حقیقت‌گوئی خودداری نمایند نویسندگان «گذشته چراغ راه آینده است» در صفحه ۳۹۱ کتاب مینویسند «رهبران نهضت آذربایجان از آزادیخواهان قدیمی هستند اغلب اهل فضل و دانش میباشند در درستکاری و پاکی اشخاصی مانند پیشه‌وری و دکتر جاوید و شبستری حتی دشمنان نیز تردیدی ندارند.

آنان مردمانی هستند که هیچگاه بمال مردم دست‌درازی نکردند بهمین جهت در ایران پس از چپاول ربع قرن اخیر فقیر و گمنام مانده‌اند. اکنون وظیفه جوانان است که هرچه گفته و نوشته شده است فوراً باور نکرده از اشخاص بی‌غرض تحقیق نمایند تا موضوع کاملاً روشن گردد.

اینك دعای صیگاهی مدارس:

ای بیزی یو خدان یار ادا ن تاریمیز	سن بیزه لطفونله عنایت ائله
بیزلری دوزگون بولا دوزایشلره	قدرت ذاتونلا هدایت ائله
ور بیزه توفیق کی تحصیل ائدک	علم ادبیه بیزه زینت ائله
خدمت ائدک بیز آتامیز یوردونا	سنده اونی حفظ و حمایت ائله
پاک فیکیر ایدین اورئک ساغ بدن	بیزلره شانونله کرامت ائله

ب. ق. «سهند»

صمد صباحی ده تولدو

آذربایجانین ان استعدادلی داها دوغروسو، هنرناغه سی میرزا باغیر حاجی زاده نین غم دوغوران فلاکتلی نولوموندن سونرا، اونودولموش آذربایجان تیاترینین افتخاری اولان صمد صباحینین وقتسیز تولوموتیاتر عالمی اوچون بویوک بیر فاجعه اولاراق، هنر عاشقارینین اورهینده بیر درد اولدو.

تولورکن تانینماز بیر حالدا تورپاغا تا بشیریلان صمد صباحی، وقتیلنه هنردنیاسینا ایشیق سالان خلق تیاترینین پارلاق بیر اولدوزو ایدی.

او، حیاتین آغیر و دوزولمو گونلرینده ده فقط، ئوز وطن و خلقینین فکری ایله یاشایردی او، هیچ وقت ئوز هنر و آمالینی پولاماتمادی. هرچتینلیگی گولر اوزله قارشیلایردی. صمد صباحی قرخ ایملیک پارلاق هنری فعالیتیندن سونرا، ئوز عائله سینه ادبی ارثیندن باشقا، آیری بیرشی قویمادی. صمد صباحی خلق معارف و اینجه صنعتینین کوکلو بیر آغاجی اولاراق، دهشتلی، طوفانلارین قارشیسیندا سینه گردی. مساعداولمایان هر جور عامل لر ایله جانانه ووروشوب چارپیشماقلا، زهرلنمیش محیطدن اوزا قلاشاراق، ئوزونو آلوده لیکدن قورودو.

نهایت، ان بویوک معالجه مرکزی اولان «هزارتخت خواب» دا ان گورکملی و تانینمیش دکترلرین نظارتی آلتیندا عمل اولوندو. عمل موفقیتله قورتاسادا، ائله بورداچما «قوزاز» مریضلیگی نه دوتولدو. آنچاق، بو «گراز» میکروبوهاردان و نجه اونون قانینا داخل اولدوغو هله ده بیر معما اولاراق قالیر... ایکی آی تولومله الیه یاخا اولدوقدان سونرا، تولوم اونا غلبه چالیدی. گوزلرینی همیشه لیک یومدو. صمدین تولومو عصر مزده یاشان هنرمندلرین ییزیم تولکده ده، سرنوشتلرینین بیر نمایشیدیر.

شادروان صمد صباحی ۱۲۹۳ نجی ایل بهمن آیندا، حکیم نظامینین دفن اولوندوغو گنجه محالینین شامخور قصه به سینده، متعصب بیر ایرانلی عائله سینده دنیایا گوز. آچمیشدیر. تیاتر عالمنه اولان سونسوز علاقه سی نتیجه سینده باکی تیاتر هنرستانینا*

داخل اولور، بورانی قورتاردیقدان سونرا، باجاریق و استعدادی سایه سینده ئوزونو تانیئتدیر اراق، باش روللاردا بیر اولدوز کیمی پارلایر. ۱۳۱۷ نجی ایلده، وطنه اولان عشقی، جوان هنرمندی آنایوردونا چکیب گتیریر. سربازلیق دورهمینی قورتاردیقدان سونرا، ۱۳۲۱ نجی ایلدن تبریزین «شیر و خورشید» تیاتریندا فعالیتیه باشلایر. «سئویل»، «اود گلینی» «آرشین مال آلان»، «حاجی قارا»، «شیخ صنعان»، «عشق و انتقام»، «مشهدی عباد»، «ناموس»، «آیدین»، «۱۹۰۵ نجی ایل»، «آنامین کتابی» کیمی مشهور نمایشنامه لری ائله. جهده «شاه عباس» و «شاه اسماعیل» کیمی اوپرا لاری تماشایا قویور. بوجور گورکملی بویوک اثرلرین رژیسورلوغونو عهده سینده گوتورمکله، چوخ وقت باش روللاریدا ئوزو افاندیردی. او ئوز مهارت و باجاریغی ایلده، تبریز تیاترینی ان یوکسک کیفیته چاتدیرماقا موفق اولموشدو. ۱۳۲۵ نجی ایلده آذربایجان دموکراتلارینین بیر ایلده الده اتتدیکلری بوتون فرهنگی موفقیت لری وحشی بیر هجوملار دار ماداغین ائدن طاغوتی رژیم، آذربایجان معارف و مدنیتی ائله جهده ان یوکسک سوییه یه چاتمیش تیاترینیدا خفه لدی.

صمد صباحی تهراندا گلدیکدن سونرا، ۱۳۲۸ نجی ایلدن ۱۳۳۸ نجی ایلده کیمی. «فرهنگ» و «پارس» تیاترلاریندا، قرخدان آرتیق دنیا و آذربایجان یازیچیلارینین درام اثرلرینی تماشایا قویموشدور. بیزیم مقاله میزده ذکرینه احتیاج اولمایان دلیلله ره گوره، اون ایل فعالیتدن سونرا، تیاتر عالمیندن آیریلیر، «ماد فیلم»، «آذر فیلم»، «چهار نام»، «استودیو لاریندا»، «مشهدی عباد»، «آرشین مال آلان»، «گمگشته»، «چشمه عشاق» «دختر کولی»، «فردای باشکوه»، «گنج ورنج»، «آخرین نبرد» وغیره.. فیلملرینین کارگردانلیغینی عهده سینده گوتورموشدو. آنجان، صمد صباحی ده اولان مترقی و خلقه تمایلیق فکری و احساس اتتدیگی اجتماعی مسئولیت قارشیسیندا، عهده سینده گوتوردو یو ایشلی ایستدگی کیمی، ایشله یب الدن چیخار، تماغامادی امکانی اولمادیغیندان روحی عذاب چکیردی. حیاتدان تمام اوزاق آنجاق، پول توپلاماق اوچون ان چیرکین کاباره اثرلری اوزرینده ایشله مگیده ئوزونه عار، اسکیکیلیک بیلیم. کثیف محیط اوچون ایش گورنلرله سازش ائده بیلمدیگیندن، مایوس باشی داشا دگمیش بیر حالدا، فیلم دوزلتمگیده گنارا قویدو. بویوک شاعر حافظ دئدیکی کیمی: «مثل خم می که در جوش و خروش دائمی ولی خاموش بود» صمدین آخرنجی معارفه خدمتی، یئنی آچیلیمیش «فرهنگ جدید التأسیس ادب و هنر ایران» اداره سی ایلده همکارلیغی ایدی. ایسته یردیکی، یوزایللیک تیاتر تاریخینی یازسین افسوس که وقتسیز ئولوم اونا مهلت وئرمدی.

او، بیر آمال و آرزو کیمی، همیشه چالیشیردی که، تبریزین «شیر و خورشید» تیاترینی یئنیندن دوزلدیب، اونا حیات وئرسین. بو آرزو سونودا او، ئوز وایله آپاردی. روحی شاد

اولسون!

فارسجادان ترجمه - م. ص. میاب

مرحوم صمد صباحی آذربایجان تئاتر صحنه سینین گؤرکملی سیمالاریندان
(۱۲۸۳ - ۱۳۵۷)

آذربایجان انجمنی نماینده لرینین کرد خلقین روحانی رهبری حضرت آیت اله سید عزالدین حسینی ایله گؤروشی

اردی بهشت آیین ۲۷ - سینده آذربایجان انجمنی نماینده لرینین قهرمان کرد خلقین بویوک روحانی رهبری حضرت آیت الله سید عزالدین حسینی ایله گؤروشاری اولموشدی. بو گؤروشده، آذربایجان انجمنین دبیری انجمنین و هابئله تهراندا یاشان آذربایجان نلیلارین قلبی احتراملارینی کرد خلقین روحانی - سیاسی رهبرینه بیلدیرمیش و آذربایجان خلقی طرفیندن آیت اله حسینی نین کرد خلقین ملی اجتماعی مبارزه سینده داشیدیقی دوزگون رهبرلیک وظیفه سیندن تحسین ایله یاد ائتمیشدر. انجمنین دبیری سؤزلرینده کرد و آذربایجان خلقلرینین اوزون تاریخ بوی دوتلوق و قارداشلیق مناسبتلرینه اشاره ائدیپ، بودوستلوق قارداشلیغین گوندن گونه داها دا محکملمه سینی آرزو ائتمیشدر.

آیت اله حسینی متقابلا ئوز تشکرلرینی بیلدیرمکله، ایراندا ملی و فرهنگي مختاریت، ملی ستم و حق سیزلیک آلتیندا یاشیان خلقلارین طبیعی حقی اولدوغونا اشاره ائدیپ و یو حقیق ایرانین سیاسی بیرلیگی ایچینده تأمین ائدیلمه سینه تأکید ائتمیشدر. آیت اله صون آیلاردا سنندج و خصوصیه نقده حادثه لرین کرد و آذربایجان خلقلریندن آسیلی اولمادیغی، بلکه بوکیمی چیرکین و خائنانه توطئه لرده استبداد و ارتجاع - مملرینین رل لرینه اشاره ائدیپ و آتیردیلار: بوفطری حقه چاتماق ایچون درین ساییقلیق و هشیارلیق کرکدر. بوسایقلیق هم خلق آزادلیق دشمنلرینین نقشه لرینی افشا ائتمکده و هم بونقشه لر ایله متحد مبارزه آپارماقدا لازمدر.

آیت اله حسینی نین سؤزلریندن صونرا، انجمن نماینده لریندن بیر ملی مختاریت مسئله سی باره سینده آذربایجان و کرد خلقلرینین مشترک بیر موضعه اولدوقلارینی قید

ائتمكله، آذربايجان انجمنين ملي و فرهنگي مختاريت حقنده اولان ۹- نجى اعلاميه سيني اوخوموشدى (بوعلاميه نين فارسجه مئتنى نشر يه مئيزين قاباخكى سايسيندا درج ائديلميشدر) گوروشه اشتراك ائدنلر بيرسير ا دانيشيقلاردان صوراء، مشترك حالدا، آذربايجان انجمنى نماينده لىرى طرفيندن بيرقارداشلىق و همكارلىق كمىته سىنىن تشكيل اولماسىنى بويوك اشتياق و ستوينجه تاييد ائتميشلر. بو كمىته نين آرزومان ايچريسينده بوتون مىلى ستم آلتيندا ياشايان خلقلرين عمومى و مشترك كمىته سىنه چئوريله مى آرزوانديلير .

گلن مکتوبلارا جواب

آقاي ح . ص . ن - تهران

سيزين «سياست قاپونى دؤگور» عنوانلى مقاله نيزى آلدىق. وارليغا اولان محبتلر نيزدن تشكر ائديرك. مقاله نيزده طرح اولان مسئله لر حقنده آشاغيدا قيساجا نظريميزى اوخويورسنيڭ:

۱- هرشيئى سياستدن آسپلى اولسادا، وارليغين «اوسياق!» اولماسىنى ميبى، اونون هرشيئدن اول بير فرهنگى - ادبى نشر يه اولماسيندادر. شېهه سيز وارلىق خلق جيهه سينده اولدوغينى بيرلحظه بئله اونوتمور، آنچاق گونده ليك سياسى - اجتماعى مسئله لرى خلقه چاتدر ماغا بول - بول سياسى نشر يه وروزنامه لر واردى. طبعى هر كس ئوز سليقه سى اساسيندا بونشر يه وروزنامه لردن فايدالاناييلر.

۲- نشر يه نين بيرنجى نمره سينده ۱۴ صفحه دن چوخ سهنده اختصاص وئريله مى نشر يه نين صونوندا درج اولدوغي كيمى - شاعرين ئولومى مناسبيله اولموشدر.

۳ - نشر يه ميزده اولان نقصانلارين آرادان چيخماسى بوتون علاقه دار و فرهنگ سؤزلرين همكارلى ايله اولاجاقدردر.

چال پاپاق ائليم

توتوموش بوگون اوجالماغا، دۇنمز اياغ ائليم
اولسون ھميشه حق ايله ، دنياده ساغ ائليم
چيرمانميش ائتسين ئوز قوجامان وارليقن ينا
قورسون ھميشه ليك ، آليشان كؤز اوجاغ ائليم
آتلانميش ئويله ، سانكه ايگيت قوچ كور اوغلودر
آنچاق بوگون قلىنجى قلم ، چال پاپاغ ائليم
گۇنلوم. سنوين كه اوغرون اولويدر ايشيق بوگون
ايللرجه آچمادان گۇزون ، اولموش اوياغ ائليم
تاريخلر ايچره فرصت ، اولويدورسا چوخ بيزه
بيلمك گرک ، بوگونكونى كسگين سيناغ ائليم
دوشمز بونونجا بيرده اينان كيم . قاچار زمان
گۇستر گوجون ، نه وارسا ئوزونده سوراغ ائليم
پارلات بوگون توتولموش اوزون . مىلى وارليقن
اولسون اوزون گونش كيمى ، اولدوقجا آغ ائليم
سۇنموشسد ئولمهدن. آتاليق يوردوموزدا ، كون؟
جانندان گركدى ، يانسديرا ئولمز چراغ ائليم
قىرميشسا شاختالار قره قيشلاردا ، ال - قولون.
آتسين بوگون كسى يازدا توكنمز بوتاغ ائليم
چالمازدى نيسگيلينده ، آغير گوزلريم قاپاق
بيرگون ، گۇرم كه يوردونا اولموش داياغ ائليم
تانريم ، بوغونتي گونلرى دۇندرمه بيرده ، كيم

بىسردى لالەلركىمى ، باغرىندا داغ ائلىم
چىكىشىدى ھىرنە چوخلى جىئالار ، وفاوچون.
گۇرموشدى ئوزگەلردن آچىقلى قىناغ ائلىم
اىستىرسە بىردە دىشمن اونسى قارشى دورماسىن
حق اوردوسونىدان اولماسىن ھىچ بىراوزاغ ائلىم
تېرىزلى ، ائىلر اوندى گونلر كە . ئوزگە رىنگ
بىلسىن نەدر . كە توتماسىن ھىچ بىربوياغ ائلىم
گىتمىز بىرئوزگە اىزلرە چاشماز وفا يولون
چون مىلى يول بىلەر كە نەسولدر ، نەساغ ائلىم
سئوگلى وارلىق درگىسىنە سوناوام

۵۸/۳/۱۳ - تېرىزلى على

«شانلی حقیقت»

عالمده اگر اولماسا بیر شانلی حقیقت لابد پوزولار نظم جهان، نقش طبیعت

*

یراوزره چؤکه روحشی قارانلیق، آجی ظلمت دنیانی دوتار ظلم، جفاء، جور، اذیت
تاپماز بوجهان ایچره دخی کیمسه سعادت چولغار بوتون انسان اولانی خوف ایله وحشت

*

یوخ، یوخ بو طبیعتده گونش واردر، ایشیق وار نور ایله حیاتین آراسیندا، یاراشیق وار
هرئولکه ده حریته مینلرله عاشیق وار افسانه دگیل کلمه حق، لفظ عدالت

*

بسدور، بو قدر قانلی کونول ایله مه افغان فریادینیه قیلماگیان باغریمی آلقان
آه ایله قوپارما بوضعیف جسمده طوفان چوخ ایله مه ظلم ایله جفادن منه صحبت

*

بیرگون یته اول گون دخی آزاد اولار انسان آزاد اولی سوز، فکر، قلم، شاد اولی وجدان
اولماز دخی بو یرده ستم رسمی نمایان دنیانی دوتار قهریله بیرقوه لی قدرت

*

اول قدرته سویله رعقلا «ائل گوجیدور» او حق سیزلیکه، بیداده جوشان سئل گوجیدور او
مظلوملار آهیندان توره یه ن یل گوجیدور او بیردم آلا بیلمه ز قسا باغین سد شقاوت

*

باخ گورنجه اماده دور اول نهضته ئولکه م آرتسد یقجا قارانلیق بو افکارده دمام
خلقیم اولور عزمینده دها ثابت ومحکم «پارلار بویا خنیلیمدا یقین شانلی حقیقت»

گوج بیرلیکده دیر

«بیرلیک هاردا، گوج اوردادیر»
 بیرلیک یارادیر هر نعمت
 دوشدوک یثره دانا - دانا
 بسودا غسلارا ، تپه لیره
 یاخین ، اوزاق یولداشیما
 اوره کلسرده آل قسانیمیز
 طغیان ائتدی بیزیم ائللر
 هریانا اود فیشقیردیلار
 فیرتانا لار تسوره تیدیله
 اژدا هالار قویبدو قاشدی
 دشمن ئولکه میزدن چیخدی
 شاد اولدو آذربایجان
 آزادلیق آتینا میندی.

بوسوز قالیب آتالاردان:
 بیرلیک وئریر ائله قدرت
 بیزی دوغدی بویوک آنا
 اوجا گویدن یاغدیق یثره
 من یساییشدیم قارداشیما
 چاپیلار اولدو آخینیمیز
 آشدی ، داشدی بویوک سئلر
 اژدها لار قیشقیر دیلار
 سئله باسقین گتیردیله
 دایانمادی ، آشدی ، داشدی
 سئل قلعه ننی دیدن بیخدی
 آزاد اولدو شانلی ایران
 ائللر اوره کدن سئویندی

وولقان

مخبر لو:

۱- انجمن آذربایجان عضو قبول ائدير، ايستيه نلر اشاعيداكی آدرسه مراجعه بويورسونلار:

خیابان مصدق، خیابان دمشق، شماره ۱۶، طبقه ۳- تلفن: ۸۹۸۴۲۴

۲- هفتتدليك هالانصرالدين روزنامه سی آذربایجان آیدین لاری طرفیندن چیخماقدادر. روزنامه نین خلق ایچرسینده آدینا لایق یئر توتما سینی آرزو ائدیریک .

۳- چنلی بل. دانشگاه صنعتی نین آذربایجان مسئله لرینی آراشدیرما گروهی طرفیندن ۱۵ گونده بیر چیخماغا باشلادی.

۴- آنادیلی: مجله سی دانشجویان مسلمان دانشکده ادبیات طرفیندن چیخدی . هاموسینا خاقیمیز و وطنیمیز یولوندا خدمتلرینده باشاریلار دیله ریک.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی آذری)

ناشر افکار گروه فرهنگ و ادب انجمن آذربایجان

تحت نظر هیئت تحریریه

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، خیابان دمشق، شماره ۱۶

۸۹۸۴۲۴ }
۴۶۰۳۸۰ } تلفن
۷۶۱۸۳۶ }

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمتی ۵۰ ریال

(آزادلیق قوشی وادلیق)

ارچنه قونلاق بد یوق دارلیغیزدان
 (دارلیق) نه بیزیم کیمجه آزادلیق قوشمیزدیر
 به به نه شیرین دلیلی جوبنت قوشی طوطی
 دیر آچا دا، کارلیق دا گنذر، کارلیغیزدا
 دشمن بیزر آل بیز گوره تسلیم اولماچار
 به افغلابون (ووریخی)، صون بتالین ایست
 اشیار اولکیز دشمنی منسوب ایدیه کیز
 (برلیک) یارادین / سوز بیر اولار بیز کیشلرده /
 یوغلیقلاریمیز بیستدیر بکن وارلیغیزدان
 آما بیر آزادلیق و غولوب وارلیغیزدان
 بیر مژده ده ورمیش بیزه اتمکار لیغیزدان
 قدس آلوب الهیلد دیندار لیغیزدان
 چون لالیغیز دوغوشیدی کار لیغیزدان
 تسلیم اولوروق دشمنه ناچار لیغیزدان
 دستور گرک آلاق دایم معار لیغیزدان
 دشمنریمیز قورخوری اشیار لیغیزدان
 یوغلیقلاریمیز بیستدیر بکن وارلیغیزدان

تبریز - ۱۵ فرورد / ۵۸ هجری

وارلقین انتشاری مناسبیله استاد شهریارین مؤنذر دیکلری شعر